

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Nádvorníková

**Druhý život vězňů – sociálně patologické fenomény
v průběhu výkonu trestu odnětí svobody**

**Other Life of Prisoners - Social Pathological Phenomena in
the Course of Imprisonment**

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph. D., své rodině a blízkým za nezměrnou podporu a pomoc při psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Barbora Nádvorníková

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá negativním aspektem prizonizace – druhým životem vězňů, tedy souborem negativních sociálních vztahů mezi vězni a chováním, které s těmito vztahy přímo souvisí. Cílem práce je zmapovat a uceleně popsat téma druhého života vězňů.

Literárně přehledová část popisuje a zkoumá různé negativní aspekty druhého života vězňů, prostředí, které věznice pro tyto aspekty vytváří a dopad, který má tento život na vězně.

Důležitou součástí literárně přehledové části je také představení intervenčních programů, které jsou příkladem pozitivního působení na vězně, na rozdíl od negativních aspektů druhého života. Trest odnětí svobody je v práci prezentován jako proměnná komplexní povahy, která může být pro nápravu jedince podporující i poškozující.

Na literárně přehledovou část navazuje návrh výzkumu, který je rozdělen na typy kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní výzkum se pomocí polostrukturovaného dotazníku zaměřuje na subjektivní zkušenost odsouzených s programem TP KEMP a na to, jak může působit na aktivity spojené s druhým životem ve vězení. V kvantitativním výzkumu je porovnávána skupina z programu TP KEMP se skupinou vězňů z běžné vězeňské populace zařazených do práce. Dále jsou tyto skupiny vězňů srovnávány s ohledem na počet a charakter kázeňských trestů a odměn.

Touto prací bych chtěla přispět ke komplexnějšímu pochopení vlivů, které působí na odsouzené během jejich pobytu ve vězení.

Klíčová slova

druhý život vězňů; programy zacházení; TP KEMP; prizonizace; kázeňské odměny; kázeňské tresty; účel trestu; subkultura vězení, násilí, drogy

Abstract

The bachelor thesis deals with the negative aspect of imprisonment - the other life of prisoners, i.e. a set of negative social relationships between prisoners and behaviours that are directly related to these relationships. The aim of the thesis is to map and comprehensively describe the topic of the other life of prisoners. The literature-review part describes and examines various negative aspects of the other life of prisoners, the environment that prisons create for these aspects and the impact that the life has on a prisoner. An important part of the literature-review part is also the presentation of intervention programs, which are an example of a positive effect on prisoners, in contrast to the negative aspects of the other life. In the thesis, imprisonment is shown as a variable of a complex nature, which can be supportive as well as harmful during the process of correction of an individual. The literature-review part is followed by a research proposal, which is divided into qualitative and quantitative type. The qualitative research uses a semi-structured questionnaire to focus on the subjective experience of convicts with the TP KEMP program and how it can affect activities related to the other life in prison. The quantitative research compares a group from the TP KEMP program with a group of prisoners from the general prison population put to work. Furthermore, these groups of prisoners are compared with regard to the number and nature of disciplinary punishments and rewards.

With this thesis, I would like to contribute to a more comprehensive understanding of the influences that affect convicts during their stay in prison.

Keywords

The Other Life of Prisoners, Treatment Programs, TP KEMP, Prizonization, Disciplinary Rewards, Disciplinary Punishments, The Purpose of The Sentence, Prison Subculture, Violence, Drugs

Obsah

Úvod	9
Literárně přehledová část.....	11
1. Účel trestu	11
2. Vězení.....	14
2.1 „První“ život ve vězení neboli režimové zacházení	16
2.2 Kázeňské pochvaly a tresty	17
2.3 Práva a povinnosti vězňů.....	19
3. Subkultura ve vězení	21
3.1 Slang.....	24
3.2 Tetování.....	26
4. Prizonizace.....	27
5. Druhý život vězňů.....	28
5.1 Drogy	31
5.2 Násilí.....	34
6. Programy zacházení.....	38
6.1 Speciálně výchovné aktivity	40
6.1.1 TP KEMP	41
Návrh výzkumného projektu	44
7. Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy nebo výzkumné otázky	44
8. Design výzkumného projektu.....	- 46 -
8.1 Typ výzkumu.....	46
8.2 Metody získávání dat.....	47
8.2.1 Metody získání dat u kvalitativní části výzkumného projektu	47
8.2.2 Metody získání dat u kvantitativní části výzkumného projektu.....	49
8.3 Metody zpracování a analýzy dat	50
8.3.1 Metody zpracování a analýzy dat kvalitativní části výzkumného projektu.....	50

8.3.2 Metody zpracování a analýzy dat kvantitativní části výzkumného projektu.....	51
8.4 Etika výzkumu.....	52
9. Výzkumný soubor.....	53
9.1 Výzkumný soubor kvalitativního výzkumu	- 46 -
9.2 Výzkumný soubor kvantitativního výzkumu	- 47 -
10. Diskuse	- 55 -
Závěr.....	- 57 -
Seznam použité literatury	- 57 -
Seznam obrázků.....	- 62 -

Úvod

Vězení je pro mnoho odsouzených pouze dočasnou kapitolou života, a proto je zapotřebí, aby byl pachatel v průběhu uvěznění motivován k nápravě a připravován na život na svobodě a ve společnosti, do které se bude následně začleňovat. V této práci se zaměřuji na vlivy, které v rámci výkonu trestu odnětí svobody na jedince působí pozitivně i negativně, tedy k nápravě i proti nápravě odsouzeného. Mezi negativní vlivy se řadí druhý život vězňů, tj. soubor negativních sociálních vztahů mezi vězni a chování, které s těmito vztahy souvisí. Ačkoliv je tento negativní vliv všeobecně znám, toto téma ještě není dostatečně odborně zpracováno. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla dané téma zmapovat a poskytnout tak náhled do života ve vězení a objasnit vlivy, které na odsouzeného působí. Jako protipól druhého života odsouzených ve vězení uvádím a zpracovávám téma programů zacházení, které by měly mít pozitivní vliv na vězně.

V literárně přehledové části seznamuji čtenáře s prostředím věznice a jejími vlivy. První kapitola práce se zaměřuje na účel trestu, a to z důvodu vymezení, k jakému cíli má uvěznění směřovat a jak by měla vypadat práce s odsouzenými. V druhé kapitole přibližuji systém vězení a jsou zde přidány i podkapitoly zaměřující se na práva a povinnosti vězňů a jak vypadá případné odměňování za jejich dodržování či trestání za jejich porušování. V dalších kapitolách popisuji subkulturu vězení, která do značné míry ovlivňuje tamější každodenní život a proces prizonizace, který označuje začlenění se do dané subkultury. Na to navazuje část práce, kterou věnuji druhému životu ve vězení a jeho nejvíce problematickým činnostem, násilí a drogám. Jako poslední v literárně přehledové části práce zpracovávám programy zacházení a podrobněji program TP KEMP.

Na literárně přehledovou část navazuje návrh výzkumného projektu, který je složen z kvalitativní i kvantitativní části. Kvalitativní výzkum se přitom zaměřuje na subjektivní zkušenosti odsouzených z programu TP KEMP týkající se programu zacházení a druhého života ve vězení. Kvantitativní výzkum sleduje počet a míru kázeňských přestupků i odměn v průběhu trestu odnětí svobody a následnou míru recidivy po propuštění u skupiny odsouzených z programu TP KEMP a u skupiny z běžné vězeňské populace.

Tímto kvalitativní výzkum posuzuje efektivitu programu TP KEMP vůči druhému životu ve vězení a běžnému životu mimo věznici.

Věřím, že můj návrh výzkumu by mohl poskytnout reálný vhled do druhého života vězňů, jeho vliv na odsouzené a tím poskytnout informace a podklad pro další výzkumy na toto téma.

V této práci bylo citováno podle citační normy APA (American Psychological Association, 2020).

Literárně přehledová část

1. Účel trestu

Historie zločinu a trestu se vine celou dosavadní historií lidstva, měnila se společně s morálními zásadami, názory a rozvojem vědy. Princip ovšem zůstal stejný, potrestat zločin trestem vybraným ze specifického systému sankcí podle zákona, který pro danou dobu a oblast platil, a tak ochránit společnost od jedinců, kteří porušovali její pravidla.

Druhy provinění, trestu, délka i způsoby výkonu trestu se v průběhu historie zásadně měnily. Od mučení a veřejných poprav přešla společnost až k nápravě a návratu proviněných do společnosti, k práci s odsouzenými a časově vymezeným programům pro dané odsouzené (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995). Prvotní způsob trestání, který se zaměřoval na nemilosrdné a převážně fyzické tresty, působil jako výstraha před daným chováním. Tento způsob trestání se změnil během necelého století na přelomu 18. a 19. století ve většině států Evropy a Spojených států amerických na práci s odsouzenými (Foucault, 1999). Významný posun byl zapříčiněn prvními moderními zákoníky, které se v oné době dostaly ke slovu a představily nový koncept zacházení s vězni.

Již slavný Michel Foucault se ve své knize „Dohlížet a trestat“ vyjádřil k tomuto posunu následovně: „Psychiatrická expertiza, ale obecnějším způsobem i kriminální antropologie a neustále se opakující diskurz kriminologie zde našly jednu ze svých přesných funkcí: okázalým vpisováním trestných činů do pole objektů způsobilých pro vědecké poznání poskytly mechanismům zákonného trestání podněty, aby se zabýval nikoliv již pouze trestanými činy, nýbrž jednotlivci; nikoliv již jen tím, co spáchali, nýbrž i tím, čím jsou, budou nebo by mohli být.“ (Foucault, 1999).

Tento popis dokazuje, že se státy začaly zabývat otázkami, jak pomoci vězňům k návratu do života. Otázky, na které se zaměřuje moderní koncepce vězeňství, profesionálové v oboru kriminologie a penologická psychologie, i tato práce.

Jednou z takových otázek je, zda i samotné prostředí může zhoršovat pravděpodobnost zařazení trestaného zpět do společnosti a zda může dokonce trestaného poškodit natolik, že bude dále vyhledávat kriminální aktivity a následně recidivovat.

Proto je zapotřebí stanovit a definovat nejprve účel trestu, který je v dnešní době uznáván, abychom si mohli pokládat otázky, které se na tento účel budou zaměřovat a podporovat ho.

Podle platného zákona č.169/1999 Sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, je v dnešní době účelem trestu odnětí svobody nejen chránit společnost před pachateli, tj. izolace, ale i vychovat pachatele k následnému životu na svobodě bez zločinu, začlenit ho do společnosti, tj. jeho resocializace a reintegrace do společnosti (AION CS, 2021).

Toto je podporováno i Konceptí vězeňství ČR do roku 2025, která stanovuje 17 hlavních strategických cílů pro posun českého moderního vězeňství, zaměřujících se mimo jiné hlavně na zaměstnání a vzdělání pro osoby ve výkonu trestu, na odbornou pomoc pro uživatele návykových látek ve vězení, na zajištění bezpečného prostředí pro vězně i personál, na snížení recidivy trestné činnosti skrze odborné práce s odsouzenými a vytváření zázemí pro jejich následnou úspěšnou reintegraci do společnosti (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017). Všechny tyto cíle podporují resocializační a reintegrační funkci trestu. Tato koncepce je ambiciózním projektem, který má pochopitelně v dnešním stavu věznic mnoho úskalí, mezi které například patří nedostatek financí či přeplnění věznic, což je dobře viditelné v tabulce ze statistické ročenky Vězeňské služby pro rok 2020 na obrázku 1. Na obrázku je viditelná kapacita jednotlivých věznic České republiky a jejich nynější obsazení, které se celkově rovná 101,53 %.

Obrázek 1

Průměrné ubytovací kapacity, průměrné stavy vězňů a procentuální vyjádření využitelnosti organizačních jednotek Vězeňské služby České republiky z roku 2020

Organizační jednotky	UBYTOVACÍ KAPACITA			STAV			VYUŽITELNOST v %		
	4 m ² / osobu			obviněných	odsouzených	celkem	pro VV	pro VTOS	Celkem ø
	pro VV	pro VTOS	celkem						
Bělušice	0,00	578,00	578,00	0,00	648,25	648,25	0,00%	112,15%	112,15%
Brno	170,00	221,58	391,58	178,92	213,08	392,00	105,25%	96,16%	100,11%
Břeclav	19,00	295,00	314,00	16,67	320,75	337,42	87,72%	108,73%	107,46%
České Budějovice	96,00	146,00	242,00	84,67	131,08	215,75	88,19%	89,78%	89,15%
Heřmanice	0,00	681,00	681,00	0,00	839,08	839,08	0,00%	123,21%	123,21%
Horní Slavkov	0,00	710,00	710,00	0,00	711,50	711,50	0,00%	100,21%	100,21%
Hradec Králové	137,00	217,00	354,00	119,50	213,00	332,50	87,23%	98,16%	93,93%
Jilice	0,00	766,00	766,00	0,00	851,42	851,42	0,00%	111,15%	111,15%
Karviná	0,00	189,00	189,00	0,00	176,17	176,17	0,00%	93,21%	93,21%
Kuřim	0,00	498,00	498,00	0,00	580,08	580,08	0,00%	116,48%	116,48%
Kynšperk nad Ohří	0,00	629,25	629,25	0,00	486,17	486,17	0,00%	77,26%	77,26%
Liberec	87,00	225,83	312,83	82,75	211,75	294,50	95,11%	93,76%	94,14%
Litoměřice	166,00	136,00	302,00	162,25	162,00	324,25	97,74%	119,12%	107,37%
Mírov	0,00	384,50	384,50	0,00	440,25	440,25	0,00%	114,50%	114,50%
Nové Sedlo	0,00	583,00	583,00	0,00	589,17	589,17	0,00%	101,06%	101,06%
Odolov	0,00	297,25	297,25	0,00	285,92	285,92	0,00%	96,19%	96,19%
Olomouc	120,00	144,00	264,00	112,08	116,83	228,92	93,40%	81,13%	86,71%
Opava	0,00	269,50	269,50	0,00	246,08	246,08	0,00%	91,31%	91,31%
Oráčov	0,00	476,00	476,00	0,00	569,58	569,58	0,00%	119,66%	119,66%
Ostrava	245,58	216,33	461,92	276,42	215,00	491,42	112,56%	99,38%	106,39%
Ostrov	80,00	1 014,17	1 094,17	60,58	953,50	1 014,08	75,73%	94,02%	92,68%
Pardubice	0,00	647,00	647,00	0,00	729,42	729,42	0,00%	112,74%	112,74%
Píseň	143,00	1 039,00	1 182,00	111,50	1 116,75	1 228,25	77,97%	107,48%	103,91%
Praha Pankrác	376,00	764,50	1 140,50	254,92	703,25	958,17	67,80%	91,99%	84,01%
Praha Ruzyně	214,00	532,00	746,00	171,42	540,50	711,92	80,10%	101,60%	95,43%
Příbram	0,00	868,00	868,00	0,00	924,58	924,58	0,00%	106,52%	106,52%
Rapotice	0,00	754,50	754,50	0,00	756,67	756,67	0,00%	100,29%	100,29%
Rýnovice	0,00	431,00	431,00	0,00	515,67	515,67	0,00%	119,64%	119,64%
Stráž pod Ralskem	0,00	655,00	655,00	0,00	763,83	763,83	0,00%	116,62%	116,62%
Světlá nad Sázavou	2,00	779,50	781,50	0,17	771,42	771,58	8,33%	98,96%	98,73%
Teplice	64,25	69,50	133,75	57,42	79,42	136,83	89,36%	114,27%	102,31%
Valdice	0,00	1 028,25	1 028,25	0,00	1 052,42	1 052,42	0,00%	102,35%	102,35%
Vinařice	0,00	854,00	854,00	0,00	875,75	875,75	0,00%	102,55%	102,55%
Všehrdy	0,00	486,50	486,50	0,00	421,42	421,42	0,00%	86,62%	86,62%
Znojmo	10,00	146,00	156,00	11,92	194,58	206,50	119,17%	133,28%	132,37%
Věznice úhrnem	1 929,83	17 732,17	19 662,00	1 701,17	18 406,33	20 107,50	88,15%	103,80%	102,27%
Brno nemocnice	0,00	113,00	113,00	7,75	23,08	30,83	0,00%	20,43%	27,29%
Praha-Pankrác nem.	0,00	97,00	97,00	4,08	31,08	35,17	0,00%	32,04%	36,25%
Brno detenční ústav	0,00	45,00	45,00	0,00	46,42	46,42	0,00%	103,15%	103,15%
Opava detenční ústav	0,00	50,00	50,00	0,00	52,00	52,00	0,00%	104,00%	104,00%
Celkem	1 930,83	18 037,17	19 967,00	1 713,00	18 559,92	20 271,90	88,76%	102,89%	101,53%

Poznámka: Tabulka ukazuje vytížení a přeplněnost v jednotlivých věznicích České republiky (Vězeňská služba České republiky, 2020)

Zásadním úskalím je také nedostatečná podpora veřejnosti, která ovlivňuje financování a další politickou podporu problematiky. Veřejnost většinou bere trest pouze z pohledu jeho restriktivní funkce. Výzkum veřejného mínění z roku 2008, který sledoval názory respondentů o výkonu trestu odnětí svobody a problémech s ním spojených, obsahoval i názor na účel trestu. Výzkum ukázal, že 13 % dotázaných bez výhrad souhlasí pouze s izolací vězňů, 9 % poté souhlasilo pouze s nápravnou funkcí, 31 % dotázaných se přiklonilo spíše k izolaci a 25 % spíše k nápravě. Zbýlých 22 % odpovědělo „nevím“. Výsledky ukazují, že se veřejnost spíše přiklání k izolační funkci vězení, ale myšlenka resocializačního a nápravného charakteru není ve společnosti neznámá (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2008).

2. Vězení

K přiblížení života odsouzeného ve vězení a negativních efektů, které na něho mohou mít, je zapotřebí seznámit se s prostředím vězení jako takovým, a stejně tak s povinnostmi a každodenním režimem, který odsouzený musí dodržovat a jehož porušení se do značné míry může spojovat s druhým životem ve vězení.

Moderní věznice je specifická v řadě ohledů, ale v podstatě je místem, kde se vykonává trest odnětí svobody v souladu se Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, Zákon č. 169/1999 Sb. Trest by měl pozitivně působit na pachatele a směřovat k reintegračnímu cíli, tedy k začlenění člověka do společnosti tak, aby po propuštění na svobodu mohl pokračovat v profesním i sociálním životě bez problémů se zákonem (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995). Těžiště trestu odnětí svobody je jeho regulativní funkce, která se zaměřuje na změnu chování pachatele z asociálního na společensky žádoucí chování, na dosažení sociální odpovědnosti za své činy (Černíková & Sedláček, 2002). Věznice zajišťují plnění těchto cílů a dalších povinností, které jsou vězňům v rámci jejich trestu uloženy ostatními právními předpisy.

Věznice se dělí na 2 hlavní typy, na věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou, kde se věznice s ostrahou dále vnitřně diferencují na oddělení s nízkým, se středním a s vysokým stupněm zabezpečení. Typy věznic se rozlišují podle míry vnějšího rizika a režimu výkonu trestu, oddělení se následně různí na základě vnitřního rizika a způsobu uplatňování resocializačních programů. Vnější riziko označuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost vzhledem k trestnému činu a vnitřní riziko možnost ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu vzhledem k charakteru odsouzeného a jeho minulým vězeňským záznamům (AION CS, 2021).

Vyhodnocení těchto rizik provádí odborná komise složená ze zástupců vězení a z odborníků, kteří mají na starosti výchovnou složku trestu odnětí svobody. Vyhodnocení rizik komise předá řediteli věznice, který následně rozhodne o umístění vězně do některého z oddělení. Tento typ rozdělení byl zaveden Zákonem č. 58/2017 Sb., který změnil předchozí systém 4 typů věznic (věznice s dohledem, věznice s dozorem, věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou). Existuje také speciální typ zařízení pro mladistvé odsouzené do 18 let (AION CS, 2021).

Soud rozhoduje o umístění odsouzeného do typu zařízení na základě trestně právních měřítek (Blatníková, 2016). Následné zařazení do jednotlivých oddělení věznice ve většině zemí provádí Vězeňská správa konkrétní věznice na základě klasifikačních a diferenciacních kritérií, kdy cílem je třídění podle pohlaví, stáří, psychického stavu do víceméně homogenních skupin, aby se eliminovala kriminální infekce (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995). Všechny typy vězení mají různé režimy zacházení s vězni, liší se volností jejich pohybu a možností činností a styku s veřejností. To je zásadní, pokud zaměřujeme pozornost na možnosti antisociálního chování v daných zařízeních, ale na druhé straně i na možnosti zapojení do výchovných aktivit a resocializačních a reintegračních programů.

Věznice s ostrahou se vnitřně diferencuje na oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení, podle míry vnějšího a vnitřního rizika odsouzeného. Pohyb vězňů je pod dozorem Vězeňské služby. V prostorách věznice mají někteří vězni výjimečně povolený volný pohyb většinou v rámci pracovní náplně. Většina vězňů totiž pracuje přímo ve vězení nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Ve výjimečných případech je možné pracovat na nestřeženém pracovišti mimo věznici. Návštěvy jsou většinou pod dohledem Vězeňské služby (AION CS, 2021).

Věznice se zvýšenou ostrahou je nejprísnejším typem Vězeňského zařízení, kde pohyb uvězněných po věznici je možný pouze pod přímým dozorem Vězeňské služby. Vězni jsou uzamykáni v celách, pracují uvnitř věznice nebo přímo uvnitř svých cel. Jakýkoliv volný pohyb mimo věznici není povolen, ani výjimečně z důvodu pracovních povinností (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995). Do věznice se zvýšenou ostrahou jsou umísťováni pachatelé, kteří plní výjimečné tresty, pachatelé, kteří spáchali trestný čin v organizované zločinecké skupině, pachatelé, kteří spáchali závažný trestný čin odsouzený na více než 8 let, pachatelé odsouzení za úmyslný čin, kteří se za posledních 5 let pokusili o útěk nebo utekli (Brunová, 2020). Právě kvůli problémovým pachatelům, kteří jsou do tohoto stupně odsouzení umístěni, jsou ve věznici se zvýšenou ostrahou používány speciálně stavebně technické prostředky a fungují zde ozbrojené strážé k zamezení výjimečným událostem jako např. útěk, napadení apod. (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995).

Tento systém uvěznění je v moderním českém vězeňství spojen se současnou evropskou teorií a praxí ve vězeňství, která vychází ze tří principů: humanizace, účinnosti a bezpečnosti. Na základě těchto principů české vězeňství prochází od devadesátých let

minulého století rozsáhlým humanizačním procesem, ale stále naráží na mnoho problémů. Mezi hlavní problémy patří přeplněnost věznic, kde dochází k vysoké koncentraci osob na těsném prostoru, mnohdy s výraznými poruchami chování, což může mít za následek nežádoucí jevy jako jsou konflikty, násilí či kriminální kontakty mezi odsouzenými (Hála, 2007).

2.1., „První“ život ve vězení neboli režimové zacházení

Režimové zacházení označuje soubor procesů, které jsou specifickým způsobem uspořádány tak, aby utvářely chod věznice a tím i způsob života vězňů v daném vězení (Mařádek, 2000). Režimové zacházení zásadně působí na vězně a jejich nápravu, neboť zprostředkovává sociální kontrolu nad chováním odsouzených, a tím se stává základem veškerého dalšího výchovného působení na odsouzené.

Režimové zacházení je pro každé vězení specifické, neboť se řídí podle vnitřního řádu věznice (Mařádek, 2000). V každé věznici stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby vnitřní řád věznice podle §14, Zákona o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, a tím stanoví i režimové zacházení, které zahrnuje denní rozvrh, činnost odsouzených a další aspekty každodenního života ve vězení (AION CS, 2021).

Při zajišťování režimu je třeba dbát na následující zásady: zajistit základní životní podmínky pro udržení lidské důstojnosti a úcty vězňů, snížit na minimum negativní účinky pobytu ve vězení a vytvářet přijatelné sociální normy, udržovat a posilovat vztahy vězňů s jejich rodinami, podporovat odsouzené ve vzdělávání a získávání odbornosti (Černíková & Sedláček, 2002) v sociálně žádoucím směru. Je třeba na dané zásady dbát, neboť ačkoliv je režimové zacházení z hlediska chodu věznice a působení na jedince zásadní, nemůže být hlavním faktorem pobytu odsouzeného ve vězení a nemůže být na úkor pozitivního působení na jeho osobnost skrze výchovně-vzdělávací aktivity, které mu mohou pomoci v sociální orientaci a osobnostním rozvoji, a tak i v životě na svobodě.

Výzkumy zabývající se vězeňskou populací došly k závěrům, které ukazují značný počet odsouzených s psychickými poruchami a problémovým závislostním chováním (Tyler, Miles, Karadag & Rogers, 2019). Výzkum prováděný v Nigérii ukázal vysokou prevalenci těžké deprese mezi vězni a ukázal, jak mohou být vězni zranitelní

v podmínkách, které jejich psychické zdraví nepodporují (Majekodunmi, Obadeji, Oluwole & Oyelami, 2017). Na tomto výsledku můžeme pozorovat, že problematika psychického zdraví vězňů je relevantní na celém světě. Je otázkou, zda vězni s psychickými problémy mohou být propuštěni na svobodu s vědomím, že běžný režim ve vězení jim nemůže pomoci a tím vzniká vysoká pravděpodobnost jejich návratu do toxického prostředí a následné recidivy. Řešení potřeb psychického zdraví vězňů může být přínosem nejen pro ně samotné, ale i pro veřejnost, která se tímto způsobem chrání před potencionální kriminalitou. K takovým účelům slouží speciálně výchovné aktivity, které v rámci programů zacházení ve věznicích probíhají.

Podle Evropských vězeňských pravidel je uvěznění dostatečným trestem, a proto by podmínky a režim uvěznění neměly být dále zpřísnovány. Jedinou výjimkou je situace, kdy jsou zvýšená opatření třeba pro udržení disciplíny a tím i bezpečnosti (Hála, 2007). Pokud je ovšem viditelná snaha odsouzeného o následování programu a nastolení změn v chování, je možné uvažovat o úlevách od režimového zacházení v rámci stabilizace započatých změn. Jedním z kritérií zmírnění režimového zacházení je rezistence vůči negativním vlivům vězeňské subkultury a negativním vlivům spoluvězňů neboli druhému životu ve vězení. Tyto změny musí být pečlivě promyšleny a připraveny. Mezi úlevy od režimového zacházení může patřit například větší volnost pohybu, více důvěry, svěřování náročnějších pracovních úkolů a jiné zmírnění režimového zacházení (Černíková & Sedláček, 2002).

2.2. Kázeňské pochvaly a tresty

Mimo úlevy od režimového zacházení podporují nápravu také kázeňské odměny a kázeňské tresty. Tyto kázeňské prostředky podporují režimové zacházení, neboť závisí na jeho dodržování a mohou působit jako motivace pro vězně a jejich nápravu.

Odměna funguje jako posílení pozitivního sociálního chování a trest jako demotivace antisociálního chování. Tyto odměny a tresty jsou popsány v Zákonu o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, Zákon č. 169/1999 Sb., kde jsou seřazeny vzestupně dle jejich působení na odsouzeného. Odměny či tresty může udělit pouze osoba s kázeňskou pravomocí. Kázeňskou pravomoc mají vychovatelé, speciální pedagogové, vedoucí oddělení nebo ředitelé věznic, ale navrhnout kázeňský

prostředek mohou i jiné osoby pověřené odpovědností nad odsouzeným (Černíková & Sedláček, 2002).

U kázeňských odměn není v zákoně popsán žádný postup ani přesné měřítko odměňování, vše záleží na daném personálu vedení věznice. Na druhou stranu kázeňské tresty jsou v tomto ohledu mnohem složitější. Kázeňský trest se zakládá na spáchání kázeňského přestupku neboli nedodržení povinností odsouzeného dané mu zákonem, souvisejícími právními předpisy a vnitřním řádem věznice. O kázeňském přestupku je sepsáno hlášení popisující událost a následně je s odsouzeným zahájeno řízení o kázeňském přestupku, jež musí splňovat stanovené podmínky. Odsouzený se má právo k přestupku vyjádřit a situaci vysvětlit ze své perspektivy tak, aby mu trest byl odpuštěn nebo do jisté míry zmírněn (AION CS, 2021).

Mezi kázeňské tresty patří např. důtka, snížení kapesného o 1/3 až na 3 měsíce, propadnutí věci, odnětí odměn získaných dříve, zákaz přijetí balíčku, finanční pokuta až do výše 5000 Kč, umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dní, kde je značně omezen pohyb odsouzeného či umístění do samovazby až na 20 dní (AION CS, 2021). Zatížení trestem může mít na jedince pozitivní, ale i negativní vliv, kdy nedostatek materiálních potřeb či samovazba může dohnat odsouzeného k větší aktivitě v druhém životě ve vězení.

Naopak mezi kázeňské pochvaly patří např. pochvala, zvýšení kapesného o 1/3 až na 3 měsíce, věcná nebo finanční odměna do výše 1000 Kč, povolení mimořádné návštěvy či balíčku (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995), zvýšení doby trvání návštěv během jednoho měsíce až na 5 hodin, povolení jednorázového nákupu potravin či věcí osobní potřeby, rozšíření osobního volna na zájmovou činnost až na 1 měsíc, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou (AION CS, 2021), přeražení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem zacházení, možnost podat řediteli věznice návrh k přerušení výkonu trestu (neboli možnosti opuštění věznice až na 20 dní během jednoho roku), nebo k podmíněčnému propuštění. Podmínečné propuštění je výsledkem kombinace faktorů a musí být založeno na dlouhodobě dobrém chování odsouzeného a jeho nápravě. To je posouzeno penitenciárními pracovníky a podloženo kontinuální péčí s propuštěným vězněm (Černíková & Sedláček, 2002).

2.3.Práva a povinnosti vězňů

Práva a povinnosti odsouzených jsou základním kamenem bezporuchového fungování věznice a pozitivního sociálního působení na odsouzené. V rámci motivace mohou být použity kázeňské odměny nebo tresty k rozšíření či omezení práv na základě dodržování předepsaných povinností. Nedodržování těchto pravidel a povinností je často součástí druhého života ve vězení. Problematiku práv a povinností odsouzených většinou upravuje Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, Zákon č. 169/1999 Sb. Souvisejícími zákony jsou v tomto případě i Trestní zákoník a Zákon o trestním řízení soudním. Podmínky se mohou lišit pro odsouzené s duševní poruchou, poruchou chování, poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek nebo pro odsouzené s mentální retardací. Jiné podmínky mohou platit též pro mladistvé a ženy (Brunová, 2020).

Pro začátek je důležité přijetí odsouzeného do výkonu trestu podle §6 daného zákona, kdy je přijat pouze odsouzený na základě písemného vyhotovení pravomocného rozsudku soudu k výkonu trestu odnětí svobody. Při tomto procesu je odsouzený seznámen se svými právy a povinnostmi dle Zákona o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, s řádem výkonu trestu a s vnitřním řádem věznice, který se může lišit mezi jednotlivými věznicemi (AION CS, 2021).

Základní práva odsouzených jsou následně upravena mezi paragrafy §16 až §25 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Mezi tyto základní práva vězňů patří právo na vyhovující sociální podmínky pobytu ve vězení, právo na zdravotní služby, právo na korespondenci, právo na užití telefonu, právo na návštěvy, právo na duchovní a sociální služby, právo na základní kulturní potřeby, právo na používání či zakoupení dalších povolených věcí, právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby do finanční výše stanovené ředitelem věznice, právo na přijetí balíčku s potravinami a věcmi osobní potřeby, právo na příjem peněz a nakládání s nimi (AION CS, 2021).

Všechny platby a nákupy, které v rámci výkonu trestu odsouzený provádí, jsou bezhotovostní, neboť během výkonu trestu nesmí mít odsouzený u sebe žádnou finanční hotovost. Toto je jedno z opatření proti možnosti obchodu mezi odsouzenými a k jejich kontrole věznicí. Každý vězeň má vlastní účet vedený věznicí, kam mu mohou blízké

osoby zasílat peníze a kam může vězeň při nástupu své finance uložit k úschově. S účtem může odsouzený volně disponovat (AION CS, 2021).

Všechna tato práva musí být využívána v souladu s podmínkami stanovenými v právních předpisech a v kvalitě a kvantitě pro udržení zdraví vězně a k podpoře jeho nápravy. Okolnosti využití těchto základních práv jsou upraveny ve vnitřním řádu věznice a jsou závislé na posouzení vedením věznice. Přihlíženo je přitom na požadavky kulturní a náboženské do takové míry, jakou dovoluje provoz věznice (AION CS, 2021).

V paragrafu §28 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, Zákona č. 169/1999 Sb. jsou následně upraveny základní povinnosti odsouzených, které níže shrnuji (AION CS, 2021).

Mezi základní povinnosti odsouzených patří dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny Vězeňské služby, pracovat, pokud je to v dané situaci možné, plnit úkoly spojené s programem zacházení, nepoškodit svěřené věci či cizí majetek a dalšími způsoby zachovávat vnitřní řád věznice a související právní předpisy.

Základní povinnosti odsouzených zahrnují povinnost podrobit se osobní kontrole, kontrole osobních věcí uzamčených v osobní skřínce či jiné kontrole v zájmu zachování vnitřního pořádku věznice a v zájmu vyloučení přechovávání nepovolených předmětů a účasti na ilegálních aktivitách ve vězení. Odsouzení jsou též povinni podrobit se vyšetření na užití návykových látek a stejně tak se musí podrobit preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce a s tím spojenými procedurami. Odsouzený je též povinen projít procesem identifikace, nahlásit údaje o svých právních zástupcích a hlásit jakoukoliv změnu osobních údajů nebo změnu zdravotního stavu, onemocnění či zranění. Vězeň se také musí podrobit opatřením, která nedovolují výrobu, držení nebo užívání návykových látek a jedů v prostředí věznice a je povinen oznámit okolnosti, které by mohly vést k ohrožení bezpečnosti odsouzeného samotného, jiných odsouzených či zaměstnanců vězení. Odsouzený musí odevzdat do vězeňské úschovy věci, které jsou v prostoru věznice zakázány podle Zákona o výkonu trestu či vnitřního řádu věznice. Během výkonu trestu je vězňům určena povinnost dodržovat noční klid během doby určené ke spánku a kouřit pouze na vyhrazených místech.

Podle stejného paragrafu §28 je vězňům zakázáno navazovat mezi sebou styky, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a

přechovávat předměty, které by mohly ohrozit bezpečnost osob či majetku a které by mohly rušit pořádek ve vězení. Stejně tak mají odsouzení zakázáno přechovávat a rozšiřovat materiály propagující jakoukoliv nesnášenlivost, násilí, hrubost, fašismus a podobná hnutí, která potlačují základní lidská práva a svobody. Zakázány jsou také materiály o výrobě nebezpečných a návykových látek a zbraní. Vězni nesmí hrát hazardní hry, směňovat mezi sebou věci bez souhlasu Vězeňské služby, předstírat onemocnění nebo se na zdraví poškozovat, nechat se tetovat, tetovat sebe či jinou osobu a mít ve vlastnictví prostředky umožňující tetování (AION CS, 2021). Tyto povinnosti jsou vězni často v tajnosti porušovány a aktivity porušování těchto povinností se přímo řadí do druhého života ve vězení, který podporuje antisociální chování jedinců, a tím zhoršuje jejich možnost nápravy a resocializace.

3. Subkultura ve Vězení

Ačkoliv vězení funguje na základě souboru oficiálních pravidel, povinností a práv je společnost ve vězení specifickou formou uzavřené společnosti s vlastní hierarchií, pravidly a právy, o kterých se v předpisech nepíše. Kriminální tradice této společnosti se považuje za škodlivou pro nápravu a následnou resocializaci odsouzeného (Meško & Hacin, 2018). Tato neoficiální společnost do značné míry řídí každodenní život odsouzeného ve vězení.

Izolace odsouzeného mimo společnost je součástí trestu a napomáhá oddělit odsouzeného od kriminálního prostředí mimo věznici, kterého ho motivovalo k trestné činnosti. Následkem takové izolace je ovšem soustředění jedinců s kriminální historií v těsném kontaktu, což dává zázemí pro vytváření kriminálních společenství, kontaktů a skupin. Zařazení jednotlivce do skupiny si v tomto případě vyžaduje určitý způsob chování a účast na aktivitách dané skupiny často souvisí s druhým životem ve vězení. Takové chování má na odsouzeného negativní vliv, protože vězení následně působí jako „škola zločinu“, kdy si odsouzený zkouší aktivity a negativní vzorce chování, ke kterým by se sám nedostal anebo mu jiní vězni předávají své zkušenosti z ilegální činnosti (Foucault, 1999). Takto organizovat skupiny pachatelů může být přitom nebezpečné nejen pro účel trestu a jejich nápravu, ale i pro celou společnost.

Rozřazení subkultur a skupin ve vězení je různé. Například podle Irwina a Cresseye jsou vězni zařazeni do jedné ze tří vězeňských subkultur (Irwin & Cressey, 1962):

- Subkultura zlodějů (thief subculture), kam patří profesionální pachatelé, pro které je vězení pouhá zastávka v činnosti.
- Subkultura „vychovaných“ (Blatníková, 2016), tj. „convict culture“, kam patří odsouzení, kteří byli vychováni ve vězeňském systému a institucích a toto prostředí je pro ně jejich životním normálem.
- Legální subkultura (straight subculture) je orientována na následování zákona a řádu ve věznici. Tato subkultura je většinou složena z prvopachatelů. Osoby patřící do legální subkultury bývají aktivní v procesu nápravy a vyhýbají se „druhému životu“ ve vězení (Irwin & Cressey, 1962).

Všichni vězni se ovšem v rámci výkonu svého trestu musí řídit hierarchií a nepsanými pravidly vězeňské subkultury, pokud nechtějí být terčem šikany nebo jiných projevů nepřátelství od spoluvězňů.

Subkultura vězení je heterogenní společnost skládající se z mnoha národnostních menšin, které mají vlastní způsoby identifikace se sociální skupinou a které se následně míchají s většinovou populací ve vězení. Obrázek č. 2 ukazuje zastoupení národnostních menšin v českých věznicích. V českých vězeních můžeme najít vězně různých cizích národností, z nichž jsou nejvíce zastoupeny vietnamská, ukrajinská, rumunská, slovenská a polská (Vězeňská služba, 2020). Tyto národnosti následně tvoří skupiny s vlastními pravidly zaměřující se na svou kulturu. V tomto ohledu jsou specifické ruskojazyčné kriminální skupiny ve vězení, které mají v České republice také značné zastoupení. Ruskojazyčná subkultura ve vězení je pospolité společenství, které je většinou respektováno ostatními odsouzenými. Toto společenství má svou kulturu, hierarchii a vlastní pravidla, potřeby a hodnoty, které vyjadřují vlastními prostředky, tetováními a specifickou formou jazyka. Fungují jako oddělená komunita, která se snaží pracovat po svém a pokud je to možné, vyhýbá se konfliktům s ostatními skupinami. (Lochmannová, 2020).

Obrázek 2

Stav české a cizí státní příslušnosti ve věznicích České republiky z roku 2020

Odsouzení	Česká republika	Cizí státní příslušnost	Celkem
muži	15 028	1 124	16 152
ženy	1 397	63	1 460
Celkem	16 425	1 187	17 612

Poznámka: Tabulka ukazuje podíl českých vězňů a vězňů z národnostních menšin ve věznicích České republiky (Vězeňská služba, 2020)

Solidarita mezi vězni a skupinami vězňů je dána vězeňským kodexem, souborem dodržovaných pravidel, který vytváří pouta mezi odsouzenými, a tím i kriminální podhoubí přímo v srdci nápravy, ve věznici. Tento kód, tj. „inmate code“ či „convict code“ obsahuje pravidla, která podporují ultra maskulinitu, nepřizpůsobivost oficiálnímu řádu věznice a spojenectví mezi vězni proti personálu věznice. Mezi taková pravidla například patří: „nepráskej“, „nevěř a nespolupracuj s personálem věznice“, „neřnukej“ nebo „zachovej loajalitu k spoluvězňům“ (Blatníková, 2016).

Zázemí s takovými pravidly a postoji je speciálně nebezpečné pro mladé prvotrestané odsouzené, kteří se učí od „zkušenějších“ vězňů nevěřit zákonům a nedodržovat pravidla běžné společnosti. Tuto myšlenku podporuje longitudinální výzkum, který mezi lety 1997-2005 sledoval mladíky mezi 18 a 24 lety, a z dostupných dat zjistil, že uvěznění jedinci měli po propuštění na svobodu vyšší příjmy z ilegálních aktivit než osoby, které uvězněny nebyly, a to v průměru 1070 \$ ku 120 \$ (Hutcherson, 2012). Studie ukazuje, že vztah minulého uvěznění a ilegálních tržeb je statisticky signifikantní. Podle stejného výzkumu jsou vězni často k ilegální aktivitě dohnání sociální a finanční situací, neboť není běžnou praxí zaměstnat člověka se záznamem v trestním rejstříku. A v případě, že je odsouzený zaměstnán, nevydělává v průměru tolik, co člověk, který uvězněn nebyl. Stejně tak poškození vztahů mimo věznici může vést k dlení na kontaktech z prostřední věznice. Na základě toho je u lidí, kteří prošli vězením, větší pravděpodobnost mít známého v gangu či být sami součástí gangu (Hutcherson, 2012). Na základě těchto

podkladů se můžeme domnívat, že známosti z vězení mají vliv na budoucí vyšší ilegální příjem a tím i větší pravděpodobnost recidivy.

Dané vztahy ve vězení jsou navazovány i na základě sociální hierarchie a sociální role, kterou odsouzený ve vězení má. Sociální hierarchie vězňů v rámci vězeňské subkultury byla popsána Donaldem Clemmerem. Ten popsal tři hlavní třídy: Nejvyšší („élite“), střední („middle class“) a nejnižší („hoosiers“). Tyto třídy jsou prostupné, a to oběma směry. To znamená, že členové nejvyšší třídy mohou propadnout stejně, jako se nižší třídy mohou vyšplhat po společenském žebříčku ve vězení, nejčastěji skrze činy, které korespondují s vězeňským kodexem (Clemmer, 1942) a patří do ilegální sféry života ve vězení, tedy do druhého života vězňů. Sociální hierarchie je značně neproniknutelná a je značně obtížné ji správně identifikovat hlavně kvůli neustále se měnícím pozicím vězňů. A z důvodu probíhajících obchodů a aktivit v rámci druhého života ve vězení lze také předpokládat rozřazení společnosti na základě moci a řízení aktivit pár vlivnými členy.

To podporuje i nejznámější typologie sociálních rolí ve vězení od Sykese a Messingera. Tato typologie popisuje základní sociální role ve vězení, vztahy mezi nimi a naznačuje hierarchickou složku sociálního prostředí ve vězení, kde je základní moc a boj o ni (Blatníková, 2016). Prostředí, které je postavené na boji o moc, podporuje ultra maskulinitu a tím tvaruje psychiku odsouzeného, který na základě takového prostředí s menší pravděpodobností vyhledá pomoc v oblasti psychického zdraví (Vass, 2018). Sociální role mohou být podle typologie Sykese a Messingera v průběhu trestu osobou vystřídány nebo mohou působit ve více než jedné. (Blatníková, 2016).

Příslušnost k jednotlivým skupinám ve vězení a status v nich projevují vězni skrze specifický způsob mluvy, tzv. slang či tělesné modifikace, nejčastěji ve formě tetování (Malá, 2003).

3.1.Slang

Vězeňské prostředí má mimo jiné také svou specifickou mluvu, tj. slang, jehož přijetí a užívání symbolizuje adaptaci vězně na prostředí kolem něho, tj. prizonizaci. Tato mluva uvězněných se nazývá argot a její výrazy popisují každodenní život ve vězení i s jeho specifiky. Některé výrazy byly uvězněnými vytvořeny, u některých byl přesunut význam slova a některé z nich vznikly pomocí komolení známých slov českých i cizojazyčných.

Argot slouží především k vyjádření příslušnosti ke skupině v rámci vězeňské subkultury, přičemž jeho další funkcí je komunikace mezi vězni a utajení jejího obsahu před dozorcí (Hála & Soudková, 2002). Argot je ovšem známý všem osobám, které se v prostředí vězení pohybují dostatečně dlouho, proto je funkce utajení komunikace před dozorcí pouze vedlejší.

Mezi známé výrazy, které se již dostaly i do běžné mluvy mimo věznici, patří například: „bachař“, označující dozorce ve vězení; „tunel“, označující podvod (Malá, 2003); „katr“, označující dveře s mřížemi ve věznici, kterými se oddělují prostory; „bengo“, označující policistu; či „cimra“, označující ložnici (Drahoňovský, 2015).

Výrazy v argotu také označují sociální role a hierarchii ve vězení. V českém prostředí se například používají výrazy: „barákovéj“ – pro zástupce oddělení ve vězení, který funguje jako neoficiální komunikační spojka mezi dozorcí a vězni; „konina“ – vězeň, který ostatním slouží (Drahoňovský, 2015); „pampeliška“ – označení pro slabého či chráněného vězně (Malá, 2003); „král“ – vězeň s vysokým postavením v hierarchii vězení či označení pro vězně, který nebere na nikoho ohled; „mršiny“ – vězni, kteří píší anonymní udání (Drahoňovský, 2015).

V rámci zaměření na druhý život ve vězení je důležité zmínit pojmy, které ukazují na jeho projevy. Mezi takové pojmy patří (Drahoňovský, 2015):

- „Životy“ - označení pro noční život věznice s náplní hazardních her a užívání drog.
- „Psychiky“ – pojem užívající se pro šikanu mezi vězni bez fyzického aspektu.
- „Bejt v lese“ – pojem užívající se pro dezorientované vězně, většinou v souvislosti s přílišným tlakem prostředí na jedince či užíváním drog.
- „Koňování“ – označení pro pohyb předmětů mezi odděleními věznice za pomoci provázku a jiných pomůcek.

Prostředí věznice je živé prostředí, které se s dobou a osobami uvnitř modifikuje a mění, stejně tak se mění i argot, který neustále nabývá nových pojmů, které následně často přecházejí do běžné mluvy i mimo vězení, jak vyplývá z některých výše uvedených pojmů.

3.2. Tetování

Tetování je dnes již běžnou ozdobou těla mnoha lidí, na svobodě i ve vězení, která dává prostor pro seberealizaci osoby a její vyjádření. Většinou jde o vyjádření příslušnosti ke specifické skupině, zaznamenání důležité události, vyjádření nějakých postojů, hodnot či estetické vyjádření (Malá, 2003). Tetování ve vězení není v tomto jiné. Tetování je motivačně silné, protože jedinec své stanovisko dává permanentně na odiv ostatním i sám sobě. Vězňům mohou být odebrány různé předměty nebo přemístěny do jiného prostoru, ale tetování, které pro ně má většinou osobní význam, s nimi zůstává neustále. Lochmannová uvádí, že skrze symboliku má dokonce jedinec možnost modifikovat vlastní self a komunikovat ho ostatním lidem (Lochmannová, 2020). Takové stanovisko na kůži odsouzeného může být vyjádření postojů či chování odsouzeného, které můžeme sledovat a dávat do souvislosti s životem odsouzeného, jeho osobní charakteristikou či subkulturou ve vězení. Tetování nám ve výsledku může prozradit informace k bližšímu pochopení charakteru vězně či jeho situace.

Rozdíly v tetování se dají přirovnávat k rozdílům v jednotlivých skupinách ve vězení, kdy tetování vyjadřuje příslušnost k jedné z nich. Ruskojazyčná kriminální subkultura je specifická v tom, že její členové si musí na rozdíl od jiných odsouzených své tetování zasloužit a tetování musí ukazovat realitu tetovaného vězně. Tetování si odsouzený může zasloužit spácháním kriminálních aktivit v prostředí věznice, například právě participací na druhém životě vězňů, který se z těchto aktivit skládá (Lochmannová, 2020). Samotnou aktivitu tetování lze zařadit to druhého života vězňů, neboť tetovat nebo nechat se tetovat je v rámci povinností vězňů zakázáno.

U ruskojazyčných odsouzených jsou častá tetování v podobě zvířat (např. pavouk, orel, tygr, kočka, had atd.), náboženské symboly, symboly spojené s válkou či hvězdy, vyznačující status odsouzeného ve skupině a mnoho dalších symbolů. Každý symbol má přitom jiný význam, ať už pro kriminální subkulturu, ve které se vězeň vyskytuje, či pro něho samého. Může vyjadřovat osobní vlastnosti jedince (sílu, inteligenci atd.), sociální status ve vězení či v kriminální subkultuře anebo míru zapojení v aktivitách kriminální subkultury ve vězení. Například tetování pavučiny, kde směřování pavouka v pavučině může vyjadřovat věžňovu touhu opustit kriminální život či v něm zůstat (Lochmannová, 2020). Tyto znaky na kůži nám mohou prozradit více informací o vězni a jeho možném zapojení do ilegálních aktivit v druhém životě ve vězení.

Tetování se provádí na různých částech těla a umístění tetování má také svůj význam. Může takto vyznačovat jeho konkrétní smysl. Například tetování nože ve směru ke krku, které značí, že daný vězeň zavraždil jiného vězně během svého výkonu trestu. Umístění ale také může značit míru závazku začlenění do kriminální subkultury ve vězení, neboť viditelnější tetování, například na krku, víčkách, obličeji, značí větší míru závazku (Lochmannová, 2020).

Pozornost je věnována bezpečnosti při tetování ve vězení. Tetování a modifikace těla jsou ve vězení ze zákona zakázány, proto jsou užívány náhrady, které nejsou vždy bezpečné a samotné tetování je prováděno v nesterilním prostředí (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Světová zdravotnická organizace, 2006). Tyto okolnosti mohou vést k přenosu nebezpečných nemocí. K této problematice se vyjadřuje poziční dokument o drogách, který sleduje prostředí věznice jako místo šíření HIV, AID a dalších závažných nemocí, které mohou trvale poškodit zdraví vězně (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Světová zdravotnická organizace, 2006). Některé práce se proto zaměřují na změnu zákazu tetování ve vězení (D'Amico, 2007).

4. Prizonizace

Prizonizace je proces adaptace na oficiální i neoficiální prostředí věznice. Mezník ji definuje jako „proměnu svobodného člověka ve vězně“ (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995). V rámci prizonizace si odsouzený osvojuje hodnoty, zvyky, vzorce chování a pravidla prostředí za mřížemi. V tomto procesu také může dojít k vnějšímu i vnitřnímu přijetí vězeňských norem, hodnot a pravidel, což komplikuje resocializaci a reintegraci odsouzeného zpět do života na svobodě. Přizpůsobení se pravidlům vězení je ovšem nutností pro přežití výkonu trestu a je vyžadováno od dozorců i od spoluvězňů, i když v jiné formě. Na neformálních pravidlech je poté postavena vězeňská subkultura, která se jimi řídí (Blatníková, 2016).

Prizonizace se dělí na dva samostatné procesy: institucionalizaci a ideologizaci. Institucionalizace stojí za vnější adaptaci odsouzeného na život ve vězení s jeho pravidly a organizací s cílem neupozorňování na sebe a klidného průběhu výkonu trestu. Ideologizace stojí za vnitřním přijetím vězeňského systému norem, hodnot a postojů za své vlastní. Důsledkem institucionalizace může být nezájem a pasivní přijímání jakékoliv

aktivitu, které působí jako přijetí nápravného cíle trestu a bezproblémové chování vězně. Institucionalizace je většinou dobře pozorovatelná u recidivujících vězňů, kteří už mají osvojený systém vězení. Výsledkem ideologizace může být desocializace odsouzeného (Drahoňovský, 2015).

Proces prizonizace má menší dopad na stabilní osobnosti, ale je nebezpečný pro zranitelné jedince, kteří snáze přijmou asociální a antisociální prvky prostředí. To následně zhoršuje možnost jejich návratu do běžné společnosti mimo vězení. Jako jeden ze signálů asimilace na prostředí a ideologizace u vězně patří užívání argotu (Drahoňovský, 2015).

Mnoho vězňů se při vlivu prizonizace chová proti svému normálu. Účast na nočním druhém životě ve vězení je úzce spjat s prizonizací, kdy účast na aktivitách druhého života je brána jako znak pokročilé prizonizace. Toto podporuje i studie, která sledovala chování po propuštění u 118 neprávem odsouzených jedinců. Analýza jejich kriminální historie ukázala, že neprávem odsouzení jedinci následně strávili ve vězení více času a krátce po propuštění recidivovali. To nepřímo poukazuje na negativní efekt pobytu ve vězení a jeho vlivů na člověka (Shlosberg, Ho & Mandery, 2018).

5. Druhý život vězňů

Tzv. druhý život vězňů je označení pro soubor antisociálních aktivit a naučených negativních vzorců chování, které jsou vězni používány jako obranné reakce na nehostinné prostředí věznice. Tyto aktivity jsou provozovány na základě pravidel a sociální hierarchie ve vězeňské subkultuře. Podle režimového zacházení se na noc uzavírají ubikace a začíná druhý život vězňů s jinými pravidly, než které jsou ve vnitřním řádu věznice. Ačkoliv jsou tyto jevy specifické pro prostředí věznice na celém světě, v České republice je tento jev posílen organizací ubytovacích jednotek do velkých skupin (Drahoňovský, 2015). Druhý život ve vězení lze brát jako reakci na specifické prostředí věznice, které často může být nebezpečné a chudé na podněty.

Podle Černíkové je možné vliv prostředí ve vězení na psychiku odsouzeného rozdělit na dekompenzaci, deaktivaci, demotivaci, destrukci a dezorientaci. Pojem dekompenzace znamená otupení aktivační energie odsouzeného, která může vést až k únavovému syndromu. Deaktivace pokrývá snížení potenciálu adaptace u odsouzeného, který je v následku toho apatický a lhostejný vůči svému prostředí. Demotivace se vyznačuje

ztrátou motivace vůči kladným nápravným procesům, která je nahrazena motivací k účasti na kriminálních činnostech v průběhu výkonu trestu, tedy na druhém životě ve vězení. Destrukce je potom náhrada kreativní činnosti destruktivní činností namířenou proti předmětům i osobám a úmyslnému narušení řádu věznice. Toto chování lze také propojit s druhým životem ve vězení a jeho násilnou složkou v chování odsouzených. Jako poslední možnou reakci uvádí Černíková dezorientaci, která se projevuje odevzdaností odsouzeného na život mimo vězení a plány na opětovné zapojení do kriminálního světa po odchodu z výkonu trestu (Černíková & Sedláček, 2002). Tyto projevy psychického zatížení vězňů po příchodu do výkonu trestu je důležité sledovat při zaměření na druhý život vězňů, neboť popsané reakce jsou propojitelné s důvody zapojení do kriminálních aktivit ve vězení a jejich následnému potrestání kázeňských přestupků.

Ve vězení nacházíme mnohem více aktivit druhého života, ale vzhledem k nim není jednoduchý z důvodu jejich utajení. Proto je většina informací o druhém životě vězňů útržkovitá nebo zprostředkovaná skrze jiná témata z prostředí vězení. Do druhého života odsouzených můžeme zařadit vlastně veškeré aktivity, které nějakým způsobem porušují povinnosti vězňů. Mezi známé projevy druhého života můžeme zařadit tetování, výrobu alkoholu z nakládaného ovoce či hraní hazardních her. U těchto aktivit se většinou jedná o ulehčení od stresu v rámci výkonu trestu, zahnání nudy či vzrušení ze zakázané činnosti. Některé aktivity druhého života mají poté i socioekonomickou funkci. Ve vězení je uzavřený trh s velkou poptávkou po předmětech, které nejsou k dostání nebo jsou přímo zakázány. K těmto věcem se následně vězeň dostane vzájemným obchodováním mezi vězni, tzv. kolchozy, což je samo o sobě zakázáno a už tím patří do druhého života. Následně tyto aktivity přinášejí vězni status a místo ve společenství subkultury ve vězení. Takové obchodování může být použito i jako forma sociální kontroly nad ostatními spoluvězni. Mezi vyhledávané produkty vzájemného obchodování patří tabák, jídlo, psací potřeby, léky, ale i mobilní telefony a drogy. Všechny tyto aktivity jsou těžko vyhledatelné, přidělitelné odsouzenému, a tím i těžko potrestatelné. Takové aktivity ovšem mohou vést k viditelnější formě druhého života, a to násilnému chování mezi vězni, pokud mezi vězni dojde k neshodě při hazardní hře, obchodování, při konzumaci alkoholu, nebo zadlužení spoluvězni, může dojít ke konfliktu (Drahoňovský, 2015).

Častou možností, jak sledovat aktivity druhého života ve vězení jsou kázeňské tresty, neboť přímo reagují na porušení povinností vězně a tím i na druhý život ve vězení.

Kázeňské přestupky, související s druhým životem vězňů, ohrožují chod věznice a tím i bezpečí zaměstnanců věznice a vězňů samotných. Ačkoliv je zde zřejmá snaha zachovávat pořádek, projevy druhého života jsou ve vězení ustálenou součástí. Mnoho studií se v minulosti zaměřovalo na proměnné související s kázeňskými přestupky, a to především proměnné prostředí věznice a vlastní charakteristiky vězně. Americká studie, která se zaměřovala na charakteristiku vězně, ukazuje na častější kázeňské přestupky u zástupců národnostních a etnických menšin a u mladších vězňů. Stejně tak byly ve studii významnými ukazateli vyšší míry přestupků u odsouzeného historie násilné kriminality a předchozí uvěznění (Berg & DeLisi, 2006). Tedy u vězňů, kteří si již prošli procesem prizonizace a byli obeznámeni s prostředím vězení.

Nizozemská studie, probíhající od roku 2016 do roku 2018, se zaměřila na faktory prostředí věznice i charakteristiky odsouzeného v jejich souvislosti s kázeňskými přestupky. Tato studie ukázala důležitost charakteristik vězně při vysvětlení kázeňských přestupků, nejen u věku, kdy mladší odsouzení mají více kázeňských přestupků, ale také u pohlaví, kdy jsou muži spojeni s větší mírou kázeňských přestupků a s kriminální historií. Opakovaně věznění měli větší míru zapojení do aktivit, které jsou trestány. Dále bylo poukázáno na spojení fyzické deprivace a kázeňských přestupků. To odpovídá studiím, ve kterých byly spojeny kázeňské přestupky s mírou zabezpečení věznice. Pokud mají vězni méně podnětů a omezený pohyb, najdou si jiné prostředky proti nudě a jednotvárnosti vězení. Sociální deprivace může být spojena s kázeňskými přestupky. (Bosma, C. van Ginneken, Sentse & Palmen, 2020).

K tomu musíme zmínit fakt, že mnoho odsouzených má psychické problémy, se kterými do vězení již přichází. Někteří vězni jsou ovšem zatíženi až prostředím ve vězení, kde na ně působí sociálně-psychologické aspekty odnětí svobody. Zátěž v podobě problémů ve vztazích s rodinou a přáteli, nové stresové podněty z prostředí, ztráta volného pohybu, soukromí a organizace vlastního času, konformita s abnormálním prostředím, aj. Mnozí se z těchto důvodů uchýlí k abnormálnímu chování za účelem ulevit psychickým tlakům, které na ně působí. Odsouzení mohou vyhledávat uvolnění přes jakýkoliv aspekt druhého života, ať už skrze násilí, užívání drog, alkoholu či jiných substancí nebo jiné negativní vzorce chování. Takové chování má ovšem desocializační vlivy, které následně působí na celý kolektiv, i na odsouzené, kteří se takového chování nechtějí účastnit, a tím se dále podporuje druhý život u dalších vězňů (Černíková & Sedláček, 2002). Tlak spoluvězňů poté může vést ke konformitě jedince s tímto prostředím.

Tomuto tlaku a konformismu napomáhá také centralizace odsouzených, která vede k vytváření vztahů mezi nimi a osvojování si nelegálních činností. V takovém prostředí hrozí glorifikace antisociálních vzorců chování a ilegální činnosti (Černíková, 2008). Mezi takové chování může patřit násilné, někdy i sexuálně násilné chování vůči ostatním vězňům, šikana, okrádání mezi vězni, zneužívání a obtěžování spoluvězňů, psychické týrání, vynucování si služeb, obchodování se zakázanými předměty a substancemi. Vězni jsou v prostředí uzavření a nemají možnost úniku před těmito negativními vlivy. Tomu napomáhá také kolektivní ubytování vězňů, kde není možné uniknout potencionálním negativním aspektům života ve vězení. Odsouzený je vtažen do činností často jako forma „přežití“ ve vězeňské subkultuře tak, aby se sám nestal cílem šikany nebo jiného týrání ze strany spoluvězňů. Tyto aktivity jsou drženy na místě vězeňskou subkulturou, kde se uplatní pár jedinců, kteří mohou formou systematického zastrašování a nastolené hierarchie ovládat ostatní odsouzené. (Drahoňovský, 2015).

Proti těmto tlakům vystupují programy zacházení, které se snaží o opětovnou stabilizaci psychosociálních základů psychiky odsouzeného.

Na základě těchto informací jsem se rozhodla více přiblížit dvě složky druhého života ve vězení, které v literatuře často vystupují jako závažné prvky působící na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Těmito složkami jsou drogy a násilí ve vězení.

5.1.Drogy

Jednou ze specifických skupin odsouzených jsou uživatelé drog. V tomto případě se jedná o látky, které ovlivňují duševní procesy jedince a způsobují dočasnou změnu v jeho vědomí, náladě či chování. Lidé užívající ilegální substance mají zvýšenou pravděpodobnost uvěznění, zejména kvůli časté kombinaci trestné činnosti v souvislosti s drogami a jinou kriminální činností. Není proto překvapivé, že mnoho osob má s drogami závažné problémy již při nástupu do vězení. (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Světová zdravotnická organizace, 2006). Nárůst počtu odsouzených s drogovými problémy je možné sledovat od 90. let minulého století po celém světě. Některé studie odhadují až 80 % uživatelů drog ve vězeňské populaci (Zeman & kol., 2019). Drogy jsou součástí druhého života ve vězení, v jehož rámci se distribuují. Tyto ilegální substance jsou ve vězení přítomné, neboť je ve vězení nejen

mnoho osob závislých na drogách, ale i osob, které si drogami chtějí ulevit od všudypřítomného stresu nebo s drogami jenom obchodují, a tudíž pro drogy ve vězení existuje trh (Lines, Jürgen, Betteridge, Stöver, Laticevski & Nelles, 2006).

Věznice vedou protidrogovou politiku a její dodržování kontroluje Vězeňská služba namátkovým nebo pravidelným testováním odsouzených na drogy. Za užití drog ve vězení hrozí závažné postihy, kterým se odsouzení pochopitelně snaží vyhnout. Právě z tohoto důvodu se někteří vězni, kteří původně užívali konopí, přeorientovali na injekční aplikaci drogy, neboť konopí je v moči detekovatelné po delší dobu než injekčně aplikovaný heroin či kokain (Lines, Jürgen, Betteridge, Stöver, Laticevski & Nelles, 2006).

Závislé osoby se mnohdy potýkají kromě závislosti na drogách i s psychiatrickým onemocněním, tj. s duální diagnózou. Práce s odsouzenými, kteří jsou na ilegálních drogách, musí být komplexní, a tím je komplikovaná i z jiných důvodů, kterými je hlavně proměnlivost a utajení drogové scény ve vězení kvůli protidrogové politice. Oslovení odsouzených, kterým by mohla být nabídnuta pomoc, je velmi obtížné, často také kvůli jazykové bariéře příslušníků menšin ve výkonu trestu (Zeman & kol., 2019).

Drogová problematika ve vězení se ovšem netýká pouze osob, které jsou již na drogách závislé. Část vězňů začne drogy užívat až ve vězení jako prostředek uvolnění napětí v mnohdy násilném prostředí (Lines, Jürgen, Betteridge, Stöver, Laticevski & Nelles, 2006). Na důvody, proč se odsouzení uchylují k užívání drog, se zaměřil výzkum Mjålanda, který sbíral výpovědi vězňů i zaměstnanců věznic na toto téma. Ve studii byly stanoveny čtyři faktory, které působily jako motivace odsouzených k užívání drog ve vězení. První faktor byl odlehčení tíže uvěznění, přičemž se mnoho vězňů přiznalo k užívání drog, aby snížili úzkost vyvolanou prostředím, lépe spali a aby potlačili nudu z nedostatku podnětů ve vězení. Druhý faktor následně vysvětloval užívání drog ve vězení jako součást sociálního života vězňů ve vězení k navázání kontaktů a začlenění se do skupiny. Třetí faktor uvádí užívání drog ve vězení k získání či udržení si statusu. Vězni, kteří pašují drogy do věznice a distribuují je po věznici, mohou mít nejen finanční zisk, ale i sociální status, kterým si získají respekt ostatních odsouzených kvůli nebezpečí sankcí za pašování drog ve vězení. Poslední faktor vysvětloval užívání drog ve vězení jako vzepření se systému či protest. V tomto případě přináší užívání drog odsouzeným potěšení z porušování pravidel a účasti na tajných ilegálních aktivitách ve vězení. Vězni

participují na ilegálních aktivitách čistě ze vzdoru a vzrušení. Nedostatek podnětů ve vězení může některé vězně dohnat k hledání takového vzrušení a působit jako negativní aspekt jejich uvěznění. Vězni ve svých výpovědích implikovali to, jak faktory spojené s pobytem ve vězení daly jejich užívání drog jiný význam (Mjåland, 2016).

Stejně tak Hutcherson ve své studii odhaluje, že osoby, které byly uvězněny, spíše užívají tvrdší drogy (Hutcherson, 2012) než osoby, které nikdy uvězněny nebyly. Toto může být vysvětleno více způsoby, například tím, že ve vězení jsou spíše uvězněny osoby závislé na drogách nebo již zmiňované drogové testování, které přispívá k tomu, že se odsouzení uchylují k injekční aplikaci drog. Nicméně je zajímavé, že vězeňské prostředí drogové problematice i přes svůj nápravný charakter nepomáhá, spíše naopak.

Problematika drog ve vězení je často spojována s problematikou přenosu nemocí, nejčastěji HIV a AIDS, tuberkulózy, sexuálně přenosných nemocí a hepatitidy B a C. Toto spojení vychází z vyšší prevalence HIV a jiných přenosných nemocí ve věznicích než u běžné populace (Lines, Jürgen, Betteridge, Stöver, Laticevski & Nelles, 2006). Rizikovost přenosu těchto nemocí ve vězení vychází z častého přeplnění věznic, nedostatečné výživy, omezeného přístupu ke zdravotní péči, z nechráněného sexu mezi odsouzenými, z tetování a sdílení injekčního náčiní. Sdílení jehel je časté, neboť jehly se propašují do věznice mnohem hůře než substance a jehel je tudíž ve vězení nedostatek. Jehly mohou kolovat mezi užívatelci, ukryté na místě, kde je mohou vězni použít, nebo se jehla mezi vězni půjčuje za poplatek. Z důvodů nedostatku jehel jsou pro aplikaci drog běžně vyráběny nástroje domácí kvality z dostupných materiálů. Takové nástroje ještě více škodí zdraví odsouzených, neboť ničí jejich cévy a napomáhají šíření infekce (Lines, Jürgen, Betteridge, Stöver, Laticevski & Nelles, 2006).

Tento problém je potencionálně nebezpečný i pro širší veřejnost, mezi níž se následně vir může šířit. K této problematice se vyjadřuje poziční dokument o drogách, který upozorňuje na projekt WHO „Zdravé věznice“ zaměřený na ochranu zdraví vězňů. Díky zviditelňování tohoto problému byly v mnoha věznicích na celém světě zavedeny harm reduction opatření, což jsou opatření směřující ke snížení pravděpodobnosti škodlivých důsledků vyplývajících z určitých typů chování, sociálních či zdravotnických intervencí (nevhodná injekční aplikace drog), z nepříznivých okolností spojených s daným prostředím (např. přeplněnost věznic), či z negativních dopadů na psychické zdraví

(Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Světová zdravotnická organizace, 2006).

Tento přístup akceptuje, že uživatelé drog nemusí být schopni přestat s užíváním nelegálních látek v krátkém časovém úseku. Cílem je proto efektivnější léčba a péče o vězně se specifickými potřebami, aby odsouzení nezačali v průběhu výkonu trestu s injekční aplikací drog a aby přestali užívat drogy úplně nebo je omezili, popřípadě prováděli aplikaci bezpečným způsobem (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Světová zdravotnická organizace, 2006).

Z předchozích výzkumů na téma drog ve vězení vyplývá, že systém intervencí vede k omezení či úplné abstinenci užívání drog a snížení recidivy, neboť závislost je dynamický kriminogenní faktor, který do značné míry předpovídá recidivu. Napomáhá tomu uzavřené prostředí, kde se odsouzený léčbě může plně věnovat a programy působí jako zpestření podnětově chudého prostředí. K tomuto účelu slouží specializované oddíly, poradny drogové prevence, centra substituční léčby a bezdrogové zóny s terapeutickým zacházením ve vězeních. Na druhou stranu proti programům silně působí subkultura vězení, která podporuje naopak sociálně patologické fenomény neboli druhý život vězňů, a tím i negativní vzorce chování (Zeman & kol., 2019), mezi něž patří i užívání drog.

Česká republika se v tomto směru snaží pokročit dopředu, což je vidět v zaměření na drogovou závislost a politiku ve vězení v nové Koncepti vězeňství do roku 2025, kde je kvalitní systém služeb a péče o závislé jednou z priorit (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017).

5.2. Násilí

Násilí ve vězení je sociálně patologický fenomén, který negativně ovlivňuje nápravnou složku trestu odnětí svobody. Tento jev je možné zařadit do druhého života vězňů, neboť jeho projevy se dějí proti povinnostem vězňů, negativně ovlivňují jedince a odehrávají se většinou mimo dohled zaměstnanců věznice (Blatníková, 2016). Násilí ve vězení je častým fenoménem, který může mít různé formy a obsahuje fyzickou, psychickou, ekonomickou či sociální diskriminaci vůči poškozené osobě (Finn, 2007).

Násilí ve vězení můžeme rozdělit na kolektivní a interpersonální. Kolektivní násilí je bráno jako kolektivní vyjádření nespokojenosti s podmínkami uvěznění vězni samotnými. Mezi takové projevy násilí patří nepokoje a vzpoury, které se řadí mezi mimořádné události. Právě kvůli své mimořádnosti a kolektivitě narušují běžný provoz věznice. Na rozdíl od kolektivního násilí je interpersonální násilí běžnou součástí života ve vězení a nemá vliv na jeho běžný provoz. Interpersonální násilí se běžně dělí podle vztahu mezi pachatelem a obětí na tři kategorie: násilí mezi vězni, útok na personál a násilí personálu vůči vězni (Blatníková, 2016). Nejběžnější je násilí mezi vězni.

V násilí mezi vězni záleží na symetrii vztahu mezi odsouzenými. Násilí se může odehrávat mezi jedinci, kteří mají symetrický vztah, klasický konflikt, či asymetrický vztah, kde je nevyrovnaná pozice moci mezi jedinci. V asymetrickém násilném vztahu je jeden agresorem a druhý obětí. Asymetrický násilný vztah ve vězení je typický pro šikanu (Blatníková, 2016). Šikana je jedním z druhů násilného chování ve vězení. V rámci tohoto chování jsou fyzicky či psychicky perzekuovány osoby, které jsou silným jedincem či skupinou označeny jako slabé. Šikana může mít podobu přímou či nepřímou. Do přímé podoby šikany se zařazují fyzické útoky, výhrůžky, krádeže, nadávky, sexuální obtěžování či ponižování. Také do ní lze začlenit zotročení šikanované osoby, kdy pro agresora oběť vykonává ponižující či zakázané činnosti. Do nepřímé podoby se zařazuje ignorace či přehlížení osoby (Říčan & Janošová, 2010). Vězení poskytuje ideální prostředí k šikaně, tedy k tomu, aby silní mohli vykořisťovat slabé.

Wood, Moir & James se ve své studii zaměřili na šikanu a začlenění odsouzených do aktivit gangů. Aktivitu gangu byly definovány jako kriminální aktivity skupiny vězňů, které mají negativní efekt na instituci vězení, jako například pašování nedostupného zboží do vězení či distribuce drog a použití násilí k vlastnímu zisku. Tyto aktivity se shodují s druhým životem vězňů v kriminální subkultuře vězení, který je popsán v této práci. Studie ukázala, že vězni, kteří byli začleněni do aktivit kriminálních skupin, byli ve vězení delší dobu, byli spíše pachatelé šikany a byli více morálně vyvázáni (Wood, Moir & James, 2009).

Tyto údaje podporují myšlenku, že aktivity v kriminálních skupinách ve vězení a agresivní chování mají společné rysy. Ti, co se neúčastní šikany, spíše nejsou začleněni do aktivit kriminálních subkultur vězení, tj. gangů. Protože čas strávený ve vězení je důležitým faktorem v pravděpodobnosti začlenění do kriminální skupiny, je možné

předpokládat, že vězni, kteří jsou obeznámeni s prostředím vězení, tedy prošli si procesem prizonizace, se s větší pravděpodobností zapojí do násilných aktivit, v tomto případě do šikany.

Jedním z mechanismů, které mohou vést k zapojení do šikany nebo kriminálních aktivit subkultury, je morální vyvázání, což je kognitivní restrukturalizace negativních vzorců chování na přípustné či dokonce pozitivní vzorce chování. To se děje prostřednictvím predefinování ubližujícího chování jako správného za pomoci morálního ospravedlňování, uzpůsobeného jazyka a sociálního srovnávání, minimalizace role útočníka, přemístění odpovědnosti, obviňování a dehumanizace oběti (Wood, Moir & James, 2009).

Mezi konkrétní formy násilí patří verbální útoky, drobné krádeže, ignorace, loupeže, výhrůžky a napadení. Mezi formami může docházet k eskalaci násilí od méně závažných (např. verbální útok) k závažnějším (např. napadení). Pokud jsou dané činnosti v rámci výkonu trestu odhaleny, tak jsou potrestány podle jejich závažnosti od kázeňského trestu až po zahájení trestného řízení s odsouzeným (Blatníková, 2016).

Potrestání není jednoduché, neboť problematika násilí ve vězení je těžko přístupná kvůli utajení takového chování a spojení násilí s dalšími sociálně patologickými jevy ve vězení, které jsou podporovány subkulturním systémem vězení. Mezi takové může patřit vyřizování si účtů z hraní nebo z obchodování s drogami a jinými komoditami mezi vězni. Vězni málokdy přicházejí nahlásit tyto aktivity, protože se jich často účastní, ale také kvůli vězeňskému kodexu, který jasně promlouvá proti donášení dozorcům. Pokud by bylo donášení vězně odhaleno, mohl by být dále šikanován a klesl by v hierarchii subkultury vězení na nejnižší příčky.

Motivy násilí mohou být různé, kromě jiných uvádím: udržení či získání sociálního statusu, konformita, sebeobrana, vzájemné nepřátelství mezi vězni, potěšení z násilí u pachatele, provokace, odplata, nuda, materiální zisk či zisk návykové látky. Násilné chování mezi odsouzenými může také souviset nejen se ziskem návykové látky, ale i s jejím užíváním (Vágnerová, 2014) a mnoha dalšími důvody.

Existují modely, které se snaží vysvětlit násilí ve vězení. Těmito modely jsou deprivací model, importační model, integrovaný model, model administrativní kontroly a model životního stylu. Deprivací model se zaměřuje na deprivace, kterými odsouzený trpí po

nástupu do výkonu trestu (ztrátou svobody, věcí, služeb, heterosexuálních vztahů, autonomie a bezpečnosti) a jejich efektu na odsouzeného. Násilné chování odsouzených je podle tohoto modelu reakcí na deprivaci a snaha o ochranu sama sebe a redukci stresu (Blatníková, 2016). Tento model podporuje studie zaměřující se na vztah mezi násilím a institucionálními faktory a ukázala na signifikanci tohoto vztahu a jeho dopadu na život ve vězení. Redukce ve směru přeplněnosti věznic se v tomto směru ukázala jako významná, hlavně co se týče extrémně zranitelných skupin jako osoby se zhoršeným zdravím, s psychickými poruchami a skupiny starších vězňů (Baggio, Peigné, Heller, Gétaz, Liebreznz & Wolff, 2020).

Proti tomu stojí importační model, který nevěří, že za násilné chování odsouzeného může prostředí, ale vzorce chování, které si odsouzený do vězení již přináší. Příčinou násilí jsou podle importačního modelu osobnostní dispozice vězně, jeho kriminální historie, jeho postoje a názory. Integrovaný model následně propojil importační a deprivací model, kdy na násilné chování má vliv, jak prostředí vězení, tak osobnostní dispozice odsouzeného. Model administrativní kontroly se zaměřuje místo na vězně na personál a vedení věznice jako determinant chování vězňů. Poslední model, model životního prostředí, vysvětluje násilí ve vězení skrze kriminální postavení a sociální respekt, který si s sebou do vězení odsouzení nesou ze života na svobodě (Blatníková, 2016).

V rámci vnitřní klasifikace zabezpečení věznice, která má za cíl redukovat konflikty mezi vězni oddělením potencionálních agresorů a obětí, se posuzuje riziko u odsouzeného, tzv. risk assessment, kdy se mimo jiné posuzuje také nebezpečnost pachatele. Tyto techniky jsou často užívány i k odhadu budoucího násilného chování v prostředí vězení. Mezi takové metody patří například „Systém OASys“ (the Offender Assessment System), systém používaný ve Velké Británii, který byl inspirací pro SARPO, jež se používá v České republice. SARPO je součástí Souhrnné Analýzy Rizik Odsouzeného, což je komplexní analýza o odsouzeném a slouží k determinaci zacházení s vězněm na základě jeho nebezpečnosti. Analýzou vytypované osoby, možní pachatelé násilí (MPN) a možné objekty násilí (MON) jsou následně zapsány na seznam, jenž je chápán jako nástroj k předcházení násilí mezi odsouzenými. V České republice je na tento seznam zařazeno přibližně 10 % odsouzených (Blatníková, 2016)

Zejména kvůli rozsáhlosti problematiky násilí ve vězení je třeba soustředit se na její řešení. Hala v tomto směru zdůrazňuje roli průběžného monitorování odsouzených a

ovlivňování psychosociálního klimatu ve věznici (Hála, 2007). Tento názor podpořili i Ellis a Bowen ve své studii, kde propojili desistenci neboli vyhýbání se zločinu u odsouzených s předchozím vzorcem kriminálního chování a v této konkrétní studii násilného chování s faktory sociálními a subjektivními. Prosociální prostředí a podpora byla označena jako jeden z faktorů napomáhající desistenci (Ellis & Bowen, 2017). Prosociální podporu může získat odsouzený v programech zacházení, které se zabývají prací s pachateli násilného chování. Přitom je třeba zaměřit se i na vězeňskou subkulturu, neboť právě ona vytváří opačný tlak na odsouzené. Negativní psychosociální tlak, který může vést k druhému životu ve vězení, tedy k sociálně patologickým jevům.

6. Programy zacházení

V kontradikci k druhému životu, který je souhrnem faktorů nepříznivých pro resocializaci a budoucí reintegraci vězňů do společnosti, stojí programy zacházení, které by tento vliv měly zmírnit nebo dokonce odstranit. To by mělo podpořit účel trestu a snížit riziko recidivy. Je předpokladem, že méně kriminálně poškozené osoby jsou pozitivně ovlivněny již nastoleným režimovým zacházením a pracovním zařazením na rozdíl od více kriminálně poškozených odsouzených, tedy osob, které se plně adaptovaly na prostředí věznice a na hodnoty kriminální subpopulace a osoby závislé na návykových látkách, které potřebují specifické zacházení (Zeman & kol., 2019).

Ve výzkumech, kde jsou porovnávány skupiny, které prošly kvalitativními intervenčními programy a kontrolní skupiny, které se těchto programů neúčastnily, se ukazuje nižší podíl recidivy právě u osob, které takovými programy prošly (Hála, 2007). Avšak objevuje se zde problém s hodnocením efektivity programů (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995), které mnohdy není dostatečné.

Program zacházení je soubor povinných a dobrovolných aktivit každodenně prováděných podle Vnitřního řádu věznice s odsouzenými s cílem motivace odsouzených k pozitivním změnám chování a tím zvyšování pravděpodobnosti jejich resocializace a reintegrace do společnosti a snížení pravděpodobnosti recidivy. Mezi činnosti patří pracovní aktivity,

profesní či všeobecné vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, poradenství a terapie, volnočasové aktivity a extramurální programy neboli aktivity zaměřené na utváření vnějších vztahů (Hála, 2007).

Vězni jsou zařazeni do konkrétního programu zacházení na základě důvěrné komplexní penitenciární zprávy zpracované odborníky. Ve zprávě jsou určeny cíle a metody zacházení během pobytu ve vězení, které by měly podpořit účel trestu, tedy ochranu veřejnosti a resocializaci vězňů. Tato zpráva se zpracovává u každého vězně individuálně při jeho nástupu do vězení a měla by obsahovat informace o jeho biologických, psychických, sociálních a duchovních charakteristikách. Tato zpráva by se měla skládat ze základních informací o vězni, jeho činu a trestu, lékařských doporučení pro výkon trestu, psychologické charakteristiky odsouzeného, psychosociální anamnézy a risk assessmentu, který vyhodnocuje nebezpečnost neboli pravděpodobnost rizikového chování pachatele a obtíže při práci s ním (Blatníková, 2016). Mezi rizikové faktory risk assessmentu může patřit předchozí násilný či sexuálně násilný čin pachatele, disociativní či jiná porucha osobnosti, zvýšená agresivita odsouzeného, riziko nezaměstnanosti kvůli nedostatečné kvalifikaci, závislostní chování a problémovost v různých oblastech života (Hála, 2007). Jedním z nástrojů hodnocení kriminogenních rizik a potřeb u odsouzených je SARPO, které se skládá z výpočtu statistických a dynamických faktorů rizika z různých dílčích informací jako například trestní minulost, způsobená újma, motivace a sebepojetí odsouzených apod. (Drahý, Hůrka & Petras, 2018).

Instrumenty pro posouzení rizika se také často používají pro predikci výsledků činnosti v programech zacházení. Při nevhodném použití metod risk assessment pro predikci ovšem může dojít ke zpronevěře nástroje a následný labelling neboli onálepkování odsouzeného (Blatníková, 2016). To by pro něho mohlo znamenat nevhodný program zacházení a větší pravděpodobnost recidivy.

Existují 3 druhy programu zacházení (Blatníková, 2016):

1. Program minimálního zacházení, kde je minimální odborná intervence a je většinou naplněn pracovními aktivitami. Tento program je zařazen pro odsouzené, kteří si nevyberou z nabízených aktivit nebo vykonávají krátkodobý trest odnětí svobody.
2. Program standardního zacházení s mírnou odbornou intervencí.

3. Program speciálního zacházení, kde se s vězni intenzivně pracuje v intervenčních programech a jsou s nimi vykonávány činnosti speciálně výchovné.

Na základě plnění přiděleného programu zacházení a povinností je odsouzený přidělen do jedné ze tří možných prostupných skupin vnitřní diferenciaci neboli PSVD, které identifikují vězně podle míry zapojení a spolupráce od I. programu, kam jsou zařazeni vězni nejvíce spolupracující až po III. program, kam jsou zařazeni vězni problémoví z hlediska plnění plánu. Zařazení do určité kategorie může vězni přinést výhody, pokud se aktivně účastní plnění programu nebo naopak nevýhody v případě nespolupráce (Matoulek, 2011).

Funkcí programů zacházení je minimalizace rizika nebezpečného chování a recidivy, a to u nízko, středně, vysoce i velmi vysoce rizikového odsouzeného. Tato funkce je průběžně kontrolována speciálními pedagogy ve spolupráci s jinými odborníky, kteří provádí hodnocení programů a jejich aktualizaci, aby co nejlépe odpovídala individuálním potřebám vězňů a účelu trestu. V posledních měsících před propuštěním je za účelem bezproblémového přechodu odsouzeného z života ve vězení do života na svobodě zpracován speciální program zacházení, který má co nejlépe simulovat podmínky, kterým bude odsouzený muset čelit po propuštění.

Speciální zacházení dostávají i konkrétní skupiny odsouzených, které jsou zasaženy jednou z problematik a které zahrnují speciálně výchovné programy zacházení (Mezník, Kalvodová & Kuchta, 1995).

6.1. SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÉ AKTIVITY

Speciální výchovné aktivity jsou pedagogickými, sociálními a psychologickými aktivitami, které působí na individuum nebo celou skupinu odsouzených. Metody a programy, se kterými se pracuje, jsou zaměřeny na konkrétní skupiny vězňů se specifickou problematikou, jež může bránit v jejich úspěšné resocializaci (např. sexuální deviace, drogová závislost, mentální retardace, osoby s poruchou osobnosti atd.). Tyto programy mají pomoci těmto vězňům se specifickými problémy k lepšímu začlenění do života na svobodě (Černíková & Sedláček, 2002). Metody se podle problematiky a skupiny vězňů různí, neboť vězeňská populace je značně heterogenní v mnoha směrech a univerzální metoda pro všechny odsouzené neexistuje a ani není pravděpodobné, že

někdy existovat bude. Z důvodu specifity programů a práce v nich jsou speciálně výchovné aktivity prováděny pedagogy, psychology a terapeuty (Biedermanová, 2011).

Mezi takovéto aktivity patří například sociální výcvik, psychoterapie, hagioterapie, arteterapie, pastorační terapie a jiné aktivity cílené na osobnost, chování či postoje pachatele, které jsou příčinou či důsledkem trestné činnosti či antisociálního chování. Cílem speciálně výchovných aktivit je redukce rizikovosti odsouzeného a snížení pravděpodobnosti jeho recidivy (Matoulek, 2011).

Specializované programy zacházení (Biedermanová, 2011) se provádějí po celém vězení, ale obzvlášť na specializovaných odděleních, kde je tato péče zásadní. Ve všech věznicích jsou zřízena specializovaná oddělení pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné, pro odsouzené matky, které vykonávají trest společně s dětmi, pro výkon ochranného léčení a pro odsouzené s duševní poruchou, poruchou osobnosti, poruchou chování a odsouzené s mentálním postižením. Na těchto specializovaných odděleních jsou odborníci, kteří přizpůsobují program a metody podle míry rizika a podle potřeb odsouzených, kteří mají dle své problematiky, pro kterou byli do daného oddílu zařazeni, sadu specifických potíží. Často se na takových odděleních kombinuje pracovní povinnost vězňů s individuální či skupinovou psychoterapií, která se zaměřuje na omezení či eliminaci společensky negativních rysů a projevů odsouzených (Biedermanová, 2011).

Nyní v českých vězeních působí terapeutické programy TP KEMP, zaměřující se na práci s pachateli násilné trestné činnosti, STOP pro pachatele násilí s disociálním chováním a nedostatečnými regulačními mechanismy, PARDON pro problémové řidiče, Program 3Z zaměřený na opakovaně recidivující osoby před výstupem z vězení, TP 21 JUNIOR s cílem snižování násilí u mladistvých (Jiříčka & Kejřová, 2015) a GREPP, která pracuje s pachateli násilné trestné činnosti spáchané na dětech (MVČR, 2019).

6.1.1 TP KEMP

TP KEMP, vytvořený v letech 2008–2010, je dlouhodobý terapeutický program, který je určen pachatelům násilné trestné činnosti s cílem nápravy jejich násilného chování a postojů. Techniky práce v programu vychází z kognitivně-behaviorální psychologie a celý program je založen na zkušenostech odborníků z Úřadu pro výkon vězeňství kantonu v Curychu a Institutu forenzní psychologie. Program byl po pilotáži z let 2010 až 2011

standardizován v roce 2013 a nyní funguje ve Věznici s ostrahou v Kladně a ve Věznici Vinařice (Jiříčka & Kejřová, 2015).

Program je veden komunitně. Richardson & Zini ve svém výzkumu na téma efektivitu terapeutických komunit ve vězení na dostupné literatuře ukazují, že terapeutické komunity jsou velmi efektivní hlavně, co se týče lidí s historií trestné činnosti a pomáhají u nich snižovat míru recidivy (Richardson & Zini, 2020). To podporuje cíl a účel programu TP KEMP.

Program působí jako prevence násilné recidivy a obecně násilné činnosti. Odsouzení se v programu učí, jak předcházet vzorcům násilného chování, jak pracovat s konflikty, vlastními emocemi a impulzivitou. V programu se v rámci těchto cílů pracuje s video tréninkem, na jehož základě je poskytována zpětná vazba. Do programu patří například pracovní terapie a dodržování stanoveného denního režimu a zvyků s ním spojenými (Jiříčka & Kejřová, 2015).

Program se také soustřeďuje na přijetí viny a důsledků z vlastní trestné činnosti, kdy samotná probíhající terapie je soustředěna na skutečné konkrétní násilné činy. Odsouzení jsou mimo vnitřní diferenciaci věznice zařazeni do vnitřní diferenciaci programu, do jedné z čtyř terapeutických fází, které působí jako motivace pro účastníky. Aktivita v programu by měly probíhat s odsouzeným minimálně 18 měsíců a v průběhu je sledována míra fyzické i slovní agresivity a na základě daných faktorů jsou odsouzení hodnoceni.

Odsouzení jsou v programu rozděleni do 3 polootevřených skupin po 10 osobách, ve kterých podstupují pravidelně každý týden terapii zaměřenou na trestný čin, kurzy sociálně psychologických dovedností, vzdělávací aktivity, pracovní aktivity a účastní se psychoterapeutické skupiny, sociálně právního poradenství a další náplně programu (Jiříčka & Kejřová, 2015).

Podle hodnocení účinnosti je recidiva u absolventů 26 %, z čehož 3,7 % jsou násilná recidiva. Hodnocení poukazuje na rozdíl mezi účastníky TP KEMP a kontrolní skupinou běžné vězeňské populace v přístupu k trestu a na jejich kázeňské tresty. Účastníci programu TP KEMP jsou spíše zařazeni do práce a méně kázeňsky trestáni (Jiříčka & Kejřová, 2015). Program zatím pracuje jen s malým vzorkem odsouzených. Z tohoto

důvodu by bylo třeba hodnocení účinnosti i u většího vzorku odsouzených, kteří prošli programem TP KEMP, aby byl efekt programu lépe prokazatelný.

Návrh výzkumného projektu

7. Výzkumný problém a otázky, cíle výzkumu a hypotézy

Návrh výzkumného projektu navazuje na předchozí literárně přehledovou část práce, která zpracovává téma sociálně patologických vlivů druhého života vězňů na vězně a téma sociálně nápravných vlivů programů zacházení, které jsou pro odsouzené organizovány. Tyto znalosti jsou značně omezené hlavně kvůli nepřístupnosti druhého života ve vězení a malému množství údajů z hodnocení efektivity programů zacházení. Právě z tohoto důvodu jsem se ve svém návrhu výzkumu rozhodla na dané téma zaměřit.

Velkým tématem druhého života je násilné chování vězňů, které je spojeno s dalšími sociálně patologickými aktivitami ve vězení. Blatníková poukazuje na souvislost zavádění programů zacházení a následného snižování nežádoucího chování vězňů ve vězení. Tyto programy by měly působit v opozici k druhému životu ve vězení a podporovat resocializační a reintegrační účel trestu odnětí svobody (Blatníková, 2016). Vycházíme tedy z myšlenky, že programy zacházení mohou pomoci nejen s recidivou vězňů, ale také s chováním odsouzených již v průběhu trestu odnětí svobody. Návrh výzkumného projektu se právě z tohoto důvodu soustředí na hodnocení efektivity programu TP KEMP, který se zaměřuje na práci s pachateli násilné trestné činnosti (Jiříčka & Kejřová, 2015).

Tato studie má dvě hlavní části, a to kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní část studie se bude zaměřovat na zkušenosti odsouzených v programu TP KEMP. V rámci programů je důležitá perspektiva odsouzených, která zatím není dostatečně prozkoumána. Kvalitativní přístup dává možnost sledovat prostředí věznice zevnitř. Právě pohled zevnitř a subjektivní zkušenost odsouzeného jsou důležité pro posouzení důsledků, jak působí na odsouzeného zařazení do daného programu a jak ovlivňuje jeho zapojení do aktivit druhého života.

Kvantitativní část se následně zaměřuje na porovnání experimentální skupiny odsouzených v programu TP KEMP a kontrolní skupiny odsouzených, kteří byli zařazeni do práce, a tak nebyli vystaveni pozitivnímu vlivu programu na jejich chování ve vězení. Kvantitativní výzkum se následně dělí na dvě samostatné části. V první části kvantitativního výzkumu budou sledovány kázeňské tresty násilné povahy, kázeňské

tresty nenásilné povahy a odměny jako následky pozitivního či negativního chování odsouzeného v souvislosti s efektivitou programu TP KEMP vůči sociálně patologickému chování ve vězení. V druhé části kvantitativního výzkumu je sledována míra recidivy u obou skupin po roce od propuštění z výkonu trestu, kdy nás zajímá efektivita programu nejen v prostředí věznice, ale i dlouhodobý vliv programu na recidivu pachatelů.

Kvalitativní výzkum spolu s kvantitativním výzkumem mají za cíl pokrýt efekt programu zacházení na chování odsouzeného ve vězení a jeho zapojení do aktivit druhého života i dlouhodobého efektu programu TP KEMP na recidivu pachatelů.

V rámci tohoto cíle si pokládáme výzkumné otázky:

- Jak odsouzení v programu TP KEMP vnímají prostředí věznice před a po svém nástupu do programu?
- Jaký efekt má program TP KEMP na zapojení odsouzeného do aktivit druhého života?
- Ovlivňuje program TP KEMP chování odsouzeného již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody?
- Jak ovlivňuje program TP KEMP recidivu odsouzených?

Na základě výzkumných otázek byly pro kvantitativní část studie vytvořeny hypotézy:

H: Skupina odsouzených v programu TP KEMP získá signifikantně vyšší počet kázeňských odměn než skupina odsouzených zařazených do práce.

H: Skupina odsouzených v programu TP KEMP získá signifikantně nižší počet kázeňských trestů než skupina odsouzených zařazených do práce.

H: Skupina odsouzených v programu TP KEMP získá signifikantně nižší počet kázeňských trestů za násilné chování než skupina odsouzených zařazených do práce.

H: Skupina odsouzených v programu TP KEMP má signifikantně nižší míru recidivy po roce propuštění z výkonu trestu odnětí svobody než skupina odsouzených zařazených do práce.

8. Design výzkumného projektu

8.1 Typ výzkumu

Vzhledem k rozsáhlosti tématu, nedostatečnému množství informací o druhém životě vězňů, absenci většího množství prací na téma efektivitu programu TP KEMP a ztíženému přístupu k informacím o tématu druhého života ve vězení budou zvoleny metodologie kvalitativní i kvantitativní.

Studie je rozdělena na dvě části, přičemž první je kvalitativním výzkumem zabývajícím se subjektivními zkušenostmi odsouzených s programem TP KEMP, který pracuje s pachatelé násilné trestné činnosti s cílem nápravy jejich násilného chování a tím se i potýká s jednou z významných částí druhého života ve vězení. Druhá část je kvantitativní, zaměřující se přímo na vlivy programu TP KEMP na chování odsouzených ve vězení a jejich následnou recidivu (Jířčka & Kejřová, 2015).

Kvalitativní výzkum se zaměří na subjektivní prožitky, postoje a chování vězňů s druhým životem a efektem programu TP KEMP na jejich chování v rámci věznice. Toto bude docíleno skrze polostrukturovaný rozhovor, který bude prováděn v prostředí věznice. V tuto dobu je program realizován pouze ve Věznici Vinařice. V rámci studie by byla navázána spolupráce s tamními odbornými zaměstnanci a správou věznice, aby bylo pro výzkum vytvořeno potřebné zázemí. Po rozhovorech by byla zpracována získaná data formou tematické analýzy dat.

Kvantitativní výzkum se zaměří na efektivitu programu TP KEMP na chování odsouzených v rámci vězení a na recidivu po propuštění z výkonu trestu. Chování odsouzených v rámci vězení bude měřeno skrze počet a charakter kázeňských odměn a kázeňských trestů násilné a nenásilné povahy v osobních složkách odsouzených. Recidiva se poté bude sledovat skrze odsouzení pachatele v následujícím roku po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a jeho záznam v trestním rejstříku. Časové rozmezí, ve kterém se bude recidiva měřit, bylo stanoveno na jeden rok. V České republice pachatelé násilných trestných činů recidivovali z 50 %, tedy celá polovina, do prvního roku po propuštění na svobodu (Marešová, Blatníková, Kotulan, Martinková, Štěchová & Tamchyna, 2011).

Pro kvantitativní výzkum je třeba více respondentů, než může Věznice Vinařice poskytnout, neboť v jednu běhu programu TP KEMP je maximálně 30 vězňů, kteří jsou dále rozděleni do třech skupin (Jiříčka & Kejřová, 2015). Nedostatečný počet participantů by mohl vést k individuálním specifikům, což by do značné míry mohlo ovlivnit význam a velikost efektu. Z tohoto důvodu by v rámci výzkumu bylo zažádáno o grant GA ČR, aby mohl být výzkum proveden v minimálně pěti dalších věznicích, a tak byl dosažen dostatečný počet respondentů a zajištěna hodnota efektu. V rámci grantu by bylo požádáno o finance a podporu projektu k rozjetí programu TP KEMP v dalších vybraných zařízeních, aby byl zajištěn dostatečný počet respondentů a ukázka efektivitu, kterou může mít takový program na chování odsouzeného již v průběhu uvěznění a následně i na svobodě. To je důležité hlavně v rámci vytyčení efektivní strategie nakládání s odsouzenými již v průběhu výkonu trestu a podpoření jejich resocializaci v prostředí, které je směřuje opačným směrem.

V rámci celého projektu by musela být nastolena úzká spolupráce s institucí Vězeňské služby České republiky, která má na starosti provoz věznic a je nezbytná v umožnění přístupu k respondentům a datům, které jsou třeba k vykonání výzkumného projektu.

8.2 Metody získávání dat

8.2.1 Metody získání dat u kvalitativní části návrhu výzkumného projektu

Data pro kvalitativní výzkum by byla získána skrze polostrukturovaný rozhovor, který by byl proveden s participanty na programu TP KEMP, jenž pracuje s pachateli násilných trestných činů (Jiříčka & Kejřová, 2015). Tento způsob je v rámci prostředí nejvhodnější, neboť u polostrukturovaného rozhovoru nejsou přesně dané otázky a výzkumník má prostor pro mapování většího množství informací, přitom ovšem platí struktura navržených otázek či témat hovoru (Mišovič, 2019), takže se výzkumník neoddělí od tématu, které ho zajímá, v tomto případě je to souvislost programu TP KEMP a druhého života ve vězení. Rozhovor ve výzkumném projektu by se zaměřoval na efekt programu TP KEMP na odsouzené a jejich zapojení do aktivit druhého života a chování.

Rozhovor by probíhal v prostředí věznice, nejlépe bez přítomnosti vězeňské služby, aby mohla být zajištěna anonymizace výpovědí odsouzených. Bezpečnostní i časová hlediska

by byla nastolena po domluvě s vedením věznice tak, aby nenarušovala její provoz a nebyl ohrožen kdokoliv ze zúčastněných. U samotného rozhovoru by bylo použito nahrávací zařízení, které by zaznamenalo do podrobnosti výpověď vězně. Za pomoci nahrávacího zařízení by se výzkumník mohl plně soustředit na polostrukturovaný rozhovor a případně si pouze zapisoval poznámky, které by mu pomohly při budoucí analýze dat.

V úvodu rozhovoru by došlo ke vzájemnému představení, proběhla by žádost k nahrávání rozhovoru a demografickým otázkám na odsouzeného a představení studie, jejího průběhu, cíle i organizace. V rámci úvodu by byla také vysvětlena anonymizace a dobrovolnost studie. Následně by odsouzený mohl položit jakékoliv otázky související se studií a jejím průběhem. Úvodní část by byla ukončena podepsáním informovaného souhlasu s účastí na studii.

Na úvod by navázala hlavní část rozhovoru, a to polostrukturovaný rozhovor s odsouzeným. U polostrukturovaného rozhovoru je výhoda, že tazatel může upravovat pořadí otázek a přesné formulace rozhovoru v jeho průběhu. Určené otázky a oblasti, které musí být probrány, jsou předem stanovené (Mišovič, 2019). U tohoto návrhu výzkumu jsou připraveny následující otázky a doplňující otázky, které specifikují hlavní otázky:

- Je něco, co Vám vadilo ve výkonu trestu před nástupem do programu?

-Vadilo Vám například nějaké chování nebo aktivity Vašich spolu odsouzených či vězeňského personálu nebo něco na prostředí věznice před nástupem do programu?
- Je něco, co Vám ve výkonu trestu před nástupem do programu pomáhalo?

- Byla Vám nějaká činnost nebo nějaká osoba nápomocná ve Vašem pobytu ve vězení před nástupem do programu, případně čím?
- Jaké vztahy máte se spolu odsouzenými?
- V čem Vám program podle Vás přispěl?
- V čem Vás program podle Vás zklamal?
- Jaké pro Vás bylo vězení před nástupem do programu?

- Jak jste se cítil při nástupu do vězení a v prvních dnech/týdnech?
- Vidíte u sebe nějaké změny za dobu, co jste ve vězení? Pokud ano, tak jaké?
- Jaké je pro Vás vězení po nástupu do programu?
 - Jak se v programu cítíte?
 - Vidíte u sebe nějaké změny za dobu, co jste v programu, a pokud ano, tak jaké?
- Myslíte, že na Vás mělo uvěznění nějaké pozitivní efekty? Pokud ano, tak jaké?
- Myslíte, že na Vás mělo uvěznění nějaké negativní efekty? Pokud ano, tak jaké?
- Máte pocit, že na Vás Vaši spoluvězni měli/mají negativní vliv a případně jaký?
- Máte pocit, že na Vás Vaši spoluvězni měli/mají pozitivní vliv a případně jaký?
- Je něco, co Vás vězení naučilo, co jste dříve nevěděl či nedělal? Pokud ano, tak co?

K prohloubení tématu by byly použity dodatečné otázky, které by specifikovaly či jiným způsobem formulovaly otázky základní a zkoumavé otázky, které by daly větší prostor pro vyjádření jedince. Mezi takové otázky by byly přiřazeny i otázky uzavřené kvůli ulehčení rozhovoru pro odsouzeného. Jakékoliv další otázky by se řídily průběhem rozhovoru a jeho směřováním.

Po ukončení hlavní části by zůstal prostor pro jakékoliv vyjádření či dodatečné otázky odsouzeného, poděkování a ukončení rozhovoru. Následně by byla data zpracována a analyzována.

8.2.2 Metody získání dat u kvantitativní části návrhu výzkumného projektu

Data pro kvantitativní část výzkumného projektu by byla získána prostřednictvím třech měření skupiny odsouzených zapojených v programu TP KEMP a skupiny odsouzených zapojených do práce. Měření by proběhlo před zařazením do programu TP KEMP, po ukončení programu TP KEMP a jeden rok po propuštění pachatelů na svobodu. U kvantitativního výzkumu by v prvním a druhém měření, mezi nimiž probíhá 18měsíční program TP KEMP, byly sledovány kázeňské odměny a kázeňské tresty jako ukazatelé chování u odsouzených, kdy kázeňské odměny přímo reagují na sociálně žádoucí chování a kázeňské tresty na sociálně patologické chování proti nastoleným pravidlům věznice

neboli kázeňské přestupky. Kázeňské tresty by byly dále děleny na kázeňské tresty za chování násilného charakteru a kázeňské tresty za chování nenásilného charakteru. Tyto proměnné by nám měly ukázat míru začlenění odsouzeného do aktivit souvisejících s druhým životem ve vězení a efekt, který má program TP KEMP na toto chování.

V posledním třetím měření u kvantitativního výzkumu by byla sledována míra recidivy u experimentální a kontrolní skupiny. Recidiva by byla sledována skrze spáchání trestného činu během jednoho roku po propuštění na svobodu z předchozího trestu odnětí svobody, který byl podle zákona potrestán, přičemž recidiva by se dále rozdělovala na činy násilné a nenásilné povahy. V rámci této proměnné by byly sledovány trestní rejstříky účastníků v navazujícím roce po propuštění z výkonu trestu. Všechna získaná data by byla následně podrobena analýze.

8.3 Metody zpracování a analýzy dat

8.3.1 Metody zpracování a analýzy dat kvalitativní části výzkumného projektu

V tomto případě byla vybrána tematická analýza, neboť slučuje různorodý materiál o osobě, skupině či situaci do společných témat tak, aby mohl výzkumník objevovat vzory v datech (Braun & Clarke, 2006). V případě efektivitu programu TP KEMP a jeho působení na odsouzené a na jejich zapojení do druhého života ve vězení není mnoho informací, a proto je mapování situace a hledání vzorů v datech ideální příležitost, jak daná data více prozkoumat. Metoda je také vhodná pro zpracování dat zabývajících se pocity a zkušenostmi respondentů (Braun & Clarke, 2006), což je cílem i polostrukturovaného dotazníku v předkládaném kvalitativním výzkumu. Tímto způsobem bych chtěla zprostředkovat širší pochopení této problematiky.

Metoda je založena na teoretickém základu a empirických datech, které vyústí do vytvoření tematických modelů. Analýza může v tomto případě probíhat dvěma způsoby zpracování dat: indukčně („inductive analysis“) a dedukčně („theoretical thematic analysis“). Induktivní analýza je proces kódování bez předem daného rámce nebo konkrétních představ výzkumníka. Dedukční analýza je na druhou stranu více zaměřena na analytickou práci výzkumníka a má určitou teoretickou kostru (Braun & Clarke, 2006). Na základě těchto informací je v případě mého návrhu výzkumného projektu, který má své zaměření a výzkumné otázky, vhodnější dedukční metoda, která poskytne více

informací o programu TP KEMP a jeho efektu na chování odsouzeného a jeho zapojení do aktivit druhého života ve vězení.

V rámci tematické analýzy by získaná data prošla 6 fázemi zpracování: seznámení se s daty, otevřené kódování, identifikace témat, revize témat, definování a pojmenování témat a zpracování výzkumné zprávy.

Při seznámení se s daty výzkumník provede transkripci dat a následně si je opakovaně prochází, a přitom hledá významy a vzorce, které by je vysvětlovaly. Druhá fáze se zaměřuje na kódování dat, aby byly dobře popsány. Vygenerované prvotní kódy identifikují prvky dat, které jsou pro výzkum zajímavé. Kódy jsou základními elementy dat, které odpovídají fenoménu, jenž je ve výzkumu sledován. V kvalitativní části zde předkládaného výzkumu by kódování proběhlo ručním způsobem, aby výzkumník mohl hlouběji prozkoumat a spojit data, sledovat případné vzorce v datech. Třetí fází je identifikace témat. V této fázi se kódy slučují do témat, významově blízkých skupin, potencionálně sledujících zkoumaný fenomén. Jsou zkoumány potencionální vztahy mezi tématy a jsou rozlišovány různé úrovně daných témat. Některé témata jsou posouzena jako hlavní a jiná jako subtémata. Po vyhodnocení témat a jejich úrovně se přechází do čtvrté fáze analýzy. Čtvrtá fáze reviduje dosud seskupená témata a jejich původní kódovaná data. Je rozhodnuto, jaká témata budou sloučena, rozdělena, zcela opuštěna či zachována s přihlédnutím na kritérium vnitřní homogenity a vnější heterogenity témat. Z témat je na základě koherentní vzorců vytvořena tematická mapa výzkumu. Na to navazuje pátá fáze, která daná témata definuje a pojmenovává. Ke každému tématu je napsána analýza, která se pokouší interpretovat jeho význam a vztáhnout ho k celkovému příběhu, který data vypráví. Tímto způsobem se snaží výzkumník odpovídat na výzkumnou otázku. Na základě toho jsou témata výzkumníkem pojmenována. Poslední fází je následné sepsání výzkumné zprávy, která obsahuje finální analýzu a popis příběhu sledovaného fenoménu, o kterém sesbíraná data a témata vypráví.

8.3.2 Metody zpracování a analýzy dat kvantitativní části výzkumného projektu

Prvním úkolem v analýze kvantitativních dat bude vyhodnocení závislých proměnných, tedy kázeňských odměn, kázeňských trestů založených na chování násilné povahy a kázeňských trestů založených na chování nenásilné povahy, u experimentální skupiny

odsouzených v programu TP KEMP i kontrolní skupiny odsouzených z běžné vězeňské populace zařazené do práce. V tomto případě nás bude zajímat jejich počet u každé ze skupin. Tato analýza bude probíhat z dat nashromážděných v prvním a druhém měření, tedy shromáždění informací před nástupem experimentální skupiny do programu TP KEMP a po ukončení daného programu u obou skupin. Na základě výsledků bude potom proveden T-test pro nezávislé výběry, který nabídne porovnání průměrů mezi experimentální a kontrolní skupinou. Ze statistického hlediska zkoumáme vztah mezi proměnnou zařazení do programu a proměnnými kázeňských odměn, kázeňských trestů založených na chování násilné povahy a kázeňských trestů nenásilné povahy mezi prvním a druhým měřením. Výsledek bude posouzen na základě toho, do jaké míry hodnoty nezávislé proměnné predikují hodnoty závislých proměnných. Výsledek by nám měl poskytnout představu o efektivitě programu TP KEMP na chování vězňů v prostředí věznice a jejich zapojení do aktivit druhého života ve vězení. Ve výsledku bychom měli být schopni přijmout či vyvrátit hypotézy, které byly dříve stanoveny.

Druhým úkolem v analýze kvantitativních dat bude vyhodnocení proměnných recidivy za násilnou trestnou činnost a recidivy za nenásilnou trestnou činnost, jeden rok po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u experimentální skupiny a kontrolní skupiny. Recidiva měřená podle záznamu v trestném rejstříku by byla následně zpracována T-testem pro nezávislé proměnné a porovnávala by průměry mezi experimentální a kontrolní skupinou. Signifikantní rozdíl mezi skupinami by přinesl důkaz o prospěšnosti programu TP KEMP nad rámec běžné činnosti vězňů a potencionálně i nad rámec Hawthornského efektu, tedy sociálně-psychologického efektu na pozorovanou skupinu, která může své chování vědomě či nevědomě přizpůsobovat nepřírozené situaci experimentu a tím zkreslovat výsledky (Hartl & Hartlová, 2010).

8.4 Etika výzkumu

V rámci ochrany účastníků studie by byly všechny výpovědi i informace získané z dat anonymizovány, aby nebylo možné identifikovat odsouzeného a zpětně ho podrobit možným kázeňským trestům či dokonce trestnímu řízení. Je to poněkud problematické, protože v rámci kvalitativního výzkumu by výpovědi mohly být dány do souvislosti s členy programu TP KEMP, neboť se kvalitativní výzkum odehrává pouze ve věznici Vinařice, a tím by se anonymizace snižovala. Z tohoto důvodu by bylo zamezeno rozpoznání účastníků prostřednictvím zakódování jejich jmen a vynechání detailů, které

by mohly jakýmkoliv způsobem odhalit jejich identitu. Na základě tohoto problému by bylo jednáno i s vedením věznice, aby odsouzení nebyli trestáni za své výpovědi. Ráda bych dodala, že v rámci výzkumu není cílem kritizovat a trestat, ale spíše pomoci porozumět situaci vězňů, a na základě toho přemýšlet nad možnostmi pro zlepšení jejich šance na nápravu a resocializaci. O tomto cíli by byly vyrozuměny i instituce, které by se účastnily kvantitativního výzkumu. Vycházím přitom z předpokladu, že program zacházení může pomoci nejen s budoucí recidivou násilné a jiné trestné činnosti, ale také s bezproblémovostí pobytu ve vězení, protože učí pachatele sebeovládání a jak omezit násilí.

Dalším možným etickým dilematem by byl výběr odsouzených do kontrolní skupiny v rámci kvantitativní studie. V rámci výběru do kvantitativní studie by byly na základě nevhodnosti pro výzkum z hlediska shodných komponentů a následné randomizace odmítnuty osoby z běžné vězeňské populace, které se do studie původně přihlášily. I když je tento způsob výběru nejlepší pro studii, je možné, že toto odmítnutí zklame odmítnuté odsouzené. Tento problém by bylo nutné řešit se zástupci věznice a nabídnout těmto vězňům konzultaci a vysvětlení k dané situaci či jinou náhradu na základě dohody s institucí.

Důležitým komponentem studie je dobrovolnost ze strany odsouzených, kteří by měli možnost kdykoliv studii opustit. Tato možnost, cíle i průběh studie by jim byly nastíněny hned na začátku v rámci jejich podpisu informovaného souhlasu.

9. Výzkumný soubor

9.1. Výzkumný soubor kvalitativního výzkumu

Nabídka účasti na kvalitativním výzkumu by byla předána všem účastníkům programu TP KEMP v současném běhu vedoucími daného programu, se kterými by byla v rámci studie navázána spolupráce. Účastníci programu jsou muži nad 18 let, kteří spáchali násilný trestný čin a jsou umístěni ve Věznici Vinařice. V ideálním případě by velikost výzkumného souboru dosahovala 30 členů, ze kterých se program TP KEMP skládá

v jednom běhu. Účast na studii je ovšem pro odsouzené čistě dobrovolná a záleželo by na jejich zájmu přihlásit se.

9.2. Výzkumný soubor kvantitativního souboru

Do kvantitativního výzkumu by se dobrovolně mohli přihlásit odsouzení, kterým by tato možnost byla nabídnuta vedením věznice. Všichni účastníci výzkumu by byli muži nad 18 let, kteří spáchali násilný trestný čin a v době výzkumu si odpykávají trest odnětí svobody.

Následně by byli vybráni vězni na základě párové jednoduše zaslepené randomizace. Vězni v programu TP KEMP by byli spárováni s odsouzenými z běžné vězeňské populace zařazené do práce na základě údajů souvisejícími s jejich protějšky z programu TP KEMP. Mezi vyhledávané shodné komponenty pro odsouzené v programu a mimo program TP KEMP by patřily: délka trestu, spáchání násilného trestného činu, věk, vzdělání a rodinný stav. To vše kvůli vyřazení jiných možných proměnných, které by mohly ovlivňovat zapojení do aktivit druhého života ve vězení. Ve výsledku by byl výzkumný soubor z programu TP KEMP spárován s kontrolním souborem z běžné vězeňské populace zařazené do práce.

Jak již bylo výše zmíněno, Věznice Vinařice je jedinou věznicí, kde se provádí program TP KEMP a na základě požadavku maximálního počtu 30 vězňů v programu (Jiříčka & Kejřová, 2015) není možné získat tímto způsobem dostatečný počet participantů na provedení kvantitativního výzkumu a získání hodnotného efektu. Z tohoto důvodu by bylo vhodné požádat o grant GA ČR, aby mohl program a s ním i zde předkládaný výzkum proběhnout v dalších pěti vězeňských zařízeních. Pokud by se podařilo takto výzkum uskutečnit, ideální vzorek by byl 150 členů z programu TP KEMP a stejný počet odsouzených z běžné vězeňské populace zařazené do práce.

10. Diskuse

Návrh výzkumného projektu byl zpracován tak, aby blíže prozkoumal program TP KEMP a jeho efekt na chování odsouzených ve výkonu trestu a následně i na míru recidivy. Tohoto cíle by bylo dosaženo prostřednictvím návrhu kvalitativního a kvantitativního výzkumu.

Druhý život ve vězení, který můžeme brát jako negativní vliv prostředí věznice na odsouzeného a programy zacházení, které jsou charakterizovány jako pozitivní efekt prostředí věznice a jejich vliv na odsouzeného jsou neustálým tématem diskusí v různých oborech, zvláště v penitenciární psychologii. Na dané téma ovšem neexistuje mnoho studií, ať už kvůli nepřístupnosti do prostředí věznice nebo tématu jako takovému. Je však nesporné, že právě tato témata dávají tolik důležité odpovědi na to, jak pomoci k nápravě odsouzených a znovu začlenění zpět do společnosti. V tomto kontextu je důležité ptát se na otázky, které byly uvedeny v této práci, a zejména v návrhu výzkumného projektu.

Přínos, který by tento výzkumný projekt mohl mít, je především v lepším porozumění efektivitě programu TP KEMP na chování odsouzených ve vězení i mimo něj. Na základě pochopení této problematiky by mohly následovat další výzkumy, které by napomohly k lepšímu zacházení a začleňování odsouzených.

V předkládaném výzkumném projektu je také řada úskalí, která by mohla ovlivnit jeho průběh i výsledky. V rámci práce se objevuje mnoho etických otázek, které by musely být řešeny tak, aby byli ochráněni účastníci výzkumu. Co se týče zpracování dat, zůstává u kvalitativního výzkumu často otázka zkreslení ze strany výzkumníka, neboť právě práce s tématy a posuzování textu zcela závisí na pohledu výzkumníka. Dalším možným úskalím by bylo zkreslení odpovědí ze strany odsouzených, ať už z důvodu ochrany kvůli citlivosti tématu nebo snahy jevit se lepším člověkem, či jiných důvodů.

Co se týče kvantitativního výzkumu, tak i v něm by mohly být nalezeny metodologické problémy, pokud se jedná o výběr vzorku. Nejenže v současných podmínkách výzkum nemůže probíhat kvůli nedostatku participantů, ale i udělované odměny a tresty jsou často poznamenány subjektivním ohodnocením ze strany zaměstnanců věznice, což by mohlo být problematické při jejich hodnocení. U obou výzkumů je také potřeba počítat s přemísťováním vězňů, zařazením do jiných podmínek, práce, vzdělávacích programů

nebo s jejich vyloučením z programu a dalšími možnými limity, které komplikují práci s odsouzenými a následně omezují získané informace.

Ačkoliv má daný projekt mnoho možných limitů, jedná se o prozkoumání tématu, o kterém dosud není mnoho informací, přestože je důležitým prvkem pro porozumění práci s odsouzenými a možností jejich pozitivního motivování a na to navazující resocializace.

Závěr

Bakalářská práce „Druhý život vězňů – sociálně patologické fenomény v průběhu výkonu trestu odnětí svobody“ měla za cíl poskytnout přehled vlivů, které působí na odsouzeného v rámci jeho uvěznění, a zejména upozornit na negativní vlivy spojené s druhým životem ve vězení. V literárně přehledové části práce jsem vás seznámila s prostředím věznice a s aspekty, které hrají důležitou roli v každodenním životě odsouzených. Za účelem vysvětlení mechanismů druhého života ve vězení byly v první části práce nastíněny podmínky života ve vězení a různé vlivy, které na odsouzeného působí. Tato část vedla k popisu druhého života ve vězení a následnému uvedení dvou základních prvků druhého života, násilí a drog. Vzhledem k rozsahu práce byly zmíněny hlavní rysy druhého života ve vězení a jeho možné následky na psychiku odsouzeného i jeho možnost resocializace. Jako protipól k negativním vlivům druhého života na vězně byly také nastíněny programy zacházení s odsouzenými, které by měly působit pozitivně v rámci nápravného procesu odsouzeného. Velký důraz byl přitom kladen na program TP KEMP, který se zaměřuje na nápravu pachatelů násilné trestné činnosti.

Na literárně přehledovou část navázal návrh výzkumného projektu. Tento návrh byl rozdělen na kvalitativní a kvantitativní výzkum. Kvalitativní výzkum by se podle mého návrhu zaměřoval na subjektivní zkušenosti vězňů z programu TP KEMP s programem zacházení a jeho vlivem na druhý život ve vězení. V kvantitativním výzkumu bych se následně zaměřila na efektivitu programu v boji proti druhému životu ve vězení a následné recidivě pachatelů po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Objasnění vlivů, které působí na odsouzeného v průběhu výkonu trestu, je klíčové pro vytváření a realizaci nových podmínek zacházení s vězni, a to s cílem, aby docházelo k snížení recidivy, zlepšení procesu resocializace odsouzených po propuštění na svobodu, a tím i zajištění větší bezpečnosti v našem státě.

Seznam použité literatury

- AION CS. (2021). Zákony pro lidi. Online. <https://www.zakonyprolidi.cz/>
- American Psychological Association. (2020). Publication manual of the American Psychological Association (7th ed.). <https://doi.org/10.1037/0000165-000>
- Baggio, S., Peigné, N., Heller, P., Gétaz, L., Liebrezn, M., & Wolff, H. (2020). Do overcrowding and Turnover Cause Violence in Prison? *Frontiers in Psychiatry*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.01015>
- Berg, M. T., & DeLisi, M. (2006). The correctional melting pot: Race, ethnicity, citizenship, and prison violence. *Journal of Criminal Justice*, 34 (6), 631-642.
- Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Blatníková, Š. (2016). *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Bosma, A. Q., C. van Ginneken, E. F. J., Sentse, M., & Palmen H. (2020). Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment. *Crime & Delinquency*, 66(4), 451-484.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brunová, M. (2020). *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Leges.
- Centrum pro výzkum veřejného mínění. (2008). *Názory veřejnosti na funkci výkonu trestu odnětí svobody*. Sociologický ústav AV ČR. Online. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a903/f9/100769s_ob80331.pdf
- Clemmer, D. (1942). The Prison Community. *Modern Law Review*, 5(3/4), 284-287.
- Černíková, V. (2008). *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

- Černíková, V., & Sedláček, V. (2002). *Základy penologie pro policisty*. Policejní akademie České republiky.
- D'Amico, D. J. (2007). *The Needle is Mightier than the Sword: Markets instead of Prohibition for Prison Tattoos*. ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/251732926_The_Needle_is_Mightier_than_the_Sword_Markets_instead_of_Prohibition_for_Prison_Tattoos
- Drahoňovský, J. (2015). *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů* [Rigorózní práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. Online.
https://theses.cz/id/l8td2n/Rigorzn_prce_Drahoovsk.pdf
- Drahý, F., Hůrka, J., & Petras, M. (2018). *SARPO Charakteristiky odsouzených v českých věznicích*. Vězeňská služba České republiky.
- Ellis, S., & Bowen, E. (2017). Factors associated with desistance from violence in prison: an exploratory study. *Psychology, Crime & Law*, 23(6), 601-619.
- Finn, M. A. (2007). Violence. In Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons & Correctional Facilities*. Vols. 1-2. SAGE Publications.
<https://www.doi.org/10.4135/9781412952514>
- Foucault, M. (1999). *Dohlížet a trestat*. Dauphin.
- Hála, J. (2007). *Bolest a naděje vězení*. TRITON.
- Hála, J., & Soudková, P. (2002). *Jak mluví čeští vězni*. Vězeňská služba České republiky.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Portál.
- Hutcherson II, D. T. (2012). Crime Pays: The Connection Between Time in Prison and Future Criminal Earnings. *The prison journal*, 92(3), 315-335.
- Irwin, J., & Cressey, D. R. (1962). Thieves, Convicts and the Inmate Culture. *Social Problems*, 10 (2), 142-155.
- Jiříčka, V., & Kejřová, K. (Eds.). (2015). *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích II*. Vězeňská služba České republiky.

- Lines, R., Jürgen, R., Betteridge, G., Stöver, H., Latticevski, D., & Nelles, J. (2006). *Výměna jehel ve věznicích*. Úřad vlády České republiky.
- Lochmannová, A. (2020). Konstrukce, deklarace a manifestace kriminální identity v reflexi druhého života odsouzených: příklad ruskojazyčné kriminální subkultury. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 12 (1), 36-60.
- Majekodunmi, O. E., Obadeji, A., Oluwole, L. O., & Oyelami, R. O. (2017). Depression in prison population: Demographic and clinical predictors. *Journal of Forensic Science and Medicine*, 3(3), 122-127.
- Malá, D. (2003). *Vězeňství po česku*. SURSUM.
- Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulan, P., Martinková, M., Štěchová, M., & Tamchyna, M. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Mařádek, V. (2000). *Lexicon klíčových pojmů z penologie*. Vavrla Pavel.
- Matoulek, J. (2011). *Právní rádce odsouzeného*. Leges.
- Meško, G., & Hacin, R. (2018). Prisoners' and Prison Workers' View on the Prison Subculture in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 4, 333-345.
- Mezník, J., Kalvodová, V., & Kuchta, J. (1995). *Základy penologie*. Masarykova univerzita.
- Ministerstvo spravedlnosti České republiky. (2017). *Koncepci vězeňství do roku 2025*. Online. <https://justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>
- Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Sociologické nakladatelství.
- Mjåland, K. (2016). Exploring prison drug use in the context of prison-based drug rehabilitation. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(2), 154-162.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, & Světová zdravotnická organizace. (2006). *Poziční dokument o drogách, věznicích a harm reduction*. Úřad vlády České republiky.

Richardson, J., & Zini, V. (2020). Are prison-based therapeutic communities effective? Challenges and considerations. *International Journal of Prisoner Health*, 17(1), 42-53.

Řeháček, M. (2014). *Informace o realizaci standardizovaných programů zacházení s odsouzenými a o realizaci přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Ministerstvo Vnitřní České republiky. Online.
<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xfUfU5jgzPUJ:https://www.mvcr.cz/soubor/informace-o-realizaci-stand-programu-zachazeni-doc.aspx+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

Říčan, P., & Janošová, P. (2010). *Jak na šikanu*. Grada.

Shlosberg, A., Ho, A., & Mandery, E. (2018). A Descriptive Examination of Prisonization through the Lens of Post-Exoneration Offending. *Deviant Behavior*, 39(8), 1082-1094.

Tyler, N., Miles, H. L., Karadag, B., & Rogers, G. (2019). An updated picture of the mental health needs of male and female prisoners in the UK: prevalence, comorbidity, and gender differences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 54, 1143-1152.

Vágnerová, M. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál.

Vass, D. (2018). *Help under construction: current concepts of masculinity and its impact on men's helpseeking* [Thesis, City University of Seattle]. Online.
http://repository.cityu.edu/bitstream/handle/20.500.11803/771/Dave%20Vass_Thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Vězeňská služba České republiky. (2020). *Statistická ročenka 2020*. Online.
<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>

Wood, J., Moir, A., & James, M. (2009). Prisoners' gang-related activity: The importance of bullying and moral disengagement. *Crime and Law*, 15(6), 569-581.

Zeman, P., & kol. (2019). *Uživatelé drog ve vězení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Průměrné ubytovací kapacity, průměrné stavy vězňů a procentuální vyjádření organizačních jednotek Vězeňské služby České republiky z roku 2020.....13

Obrázek 2: Stav české a cizí státní příslušnosti ve věznicích České republiky z roku 202023